

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛАБУНСЬКА СВІТЛАНА ВІТАЛІЇВНА

УДК 330.341.1

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА:
АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Суми – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
Лепейко Тетяна Іванівна,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
завідувач кафедри менеджменту та бізнесу.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Ареф'єва Олена Володимирівна,
Інститут економіки та менеджменту Національного
авіаційного університету (м. Київ),
декан факультету економіки і підприємництва;

доктор економічних наук, професор
Мних Ольга Богданівна,
Інститут економіки і менеджменту Національного
університету «Львівська політехніка» (м. Львів),
професор кафедри маркетингу і логістики;

доктор економічних наук, професор
Шемаєва Людмила Григорівна,
Національний інститут стратегічних
досліджень при Президентові України (м. Київ),
завідувач відділу фінансової безпеки.

Захист відбудеться «___» червня 2015 р. о ___:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, корпус М, ауд. 412.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий «___» травня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є. І. Нагорний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ринкові умови, якими характеризується сучасний розвиток світової й вітчизняної економіки, формуючись під впливом процесів глобалізації світового господарства, ставлять до підприємств вимоги забезпечення конкурентоспроможності нового типу, що базуються, з одного боку, на втіленні всеосяжної інноваційності в процесі господарської діяльності, а з іншого – на реалізації комплексу заходів спрямованих на збереження безпеки та забезпечення власного розвитку суб'єкта господарювання як динамічної відкритої системи. Особливу актуальність останнє набуває на сучасному етапі розвитку національної економічної системи, що характеризується наявністю кризових явищ як наслідків дії економічних та геополітичних факторів і структурних диспропорцій, що є деструктивними чинниками і негативно впливають на її розвиток. Крім того, підприємства, працюючи в умовах спаду національної економіки, вимушені постійно враховувати ризики втрат від скорочення обсягів діяльності та інфляційних процесів в економіці країни. Тому обґрунтування напрямків інноваційного розвитку та управління витратами інноваційної діяльності виходять на перший план під час формування власної системи економічної безпеки.

Відзначимо, що саме інноваційна діяльність підприємства є, з одного боку, способом підвищення його конкурентоспроможності та економічної захищеності, яка, по суті, спрямована на подолання дії загроз зовнішнього середовища на діяльність підприємства й підвищення рівня його економічної безпеки, а з іншого – сама є причиною підвищення ризиковості та породжує додаткові загрози його діяльності. Отже, наявність двоїстого зв'язку та різноспрямованого взаємовпливу інноваційної активності підприємств та їх економічної безпеки потребує формування наукового апарату, здатного визначати ефективний механізм управління означеними процесами.

Переосмислення парадигм економічних процесів як у глобальному масштабі, так і на рівні суб'єктів господарювання є фундаментальним підґрунтям побудови ефективної системи менеджменту в цілому і зокрема системи управління інноваційними процесами в контексті побудови системи економічної безпеки, спрямованої на забезпечення сталого розвитку підприємств.

Вагомий внесок у теоретичне обґрунтування і практичну розбудову теорії інновацій та інноваційного менеджменту на рівні суб'єкта господарювання зробили такі видатні зарубіжні науковці, як: Д. Аакер, І. Ансофф, Е. Брукінг, П. Друкер, М. Портер, Б. Санто, Р. Фатхутдінов, Й. Шумпетер та інші. Питанням інноваційного розвитку й оцінки інноваційного потенціалу підприємств присвячені праці таких українських науковців, як: В. М. Геєць, В. М. Гриньова, М. М. Єрмошенко, С. М. Ілляшенко, Н. В. Краснокутська, О. А. Лапко, Т. І. Лепейко, О. Б. Мних, О. М. Тридід, Л. І. Федулова, С. М. Шкарлет, А. І. Яковлев, О. М. Ястремська та інші. Проблематиці визначення методологічних основ і розроблення практичних рекомендацій щодо побудови ефективної системи управління витратами підприємства, зокрема і в системі управління інноваційною діяльністю, присвячені дослідження таких видатних зарубіжних і вітчизняних науковців, як: Х. Р. Веріан, В. Говіндараджан, С. Ф. Голов, А. М. Дирдонова, Т. Г. Дроздова, К. Друрі, Т. П. Карпова,

Г. В. Козаченко, Р. Коуз, Г. А. Краюхін, В. Г. Лебедев, Л. В. Нападовська, Т. М. Одинцова, Б. Райан, Г. Г. Серебренніков, В. П. Савчук, Д. Сигел, В. В. Сопко, Т. Скоун, Л. В. Устинова, Г. Фостер, Ч. Хорнгрен, Ю. С. Цал-Цалко, А. В. Череп, М. Г. Чумаченко, Дж. Шанк, Д. Шим, А. Яругова. У вирішення проблем створення системи економічної безпеки підприємства, здатної дієво протидіяти впливу всіх типів загроз в умовах мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства, вагомий доробок внесли такі відомі вчені, як: О. В. Ареф'єва, О. І. Барановський, І. О. Бланк, Б. Бузан, Т. Г. Васильців, О. Вевір, В. Р. Вільсон, В. М. Геєць, М. М. Єрмошенко, М. П. Капустін, Р. А. Каралі, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, М. В. Куркін, В. І. Мунтіян, В. С. Пономаренко, Л. Г. Шемаєва.

Відзначаючи наукову й практичну значущість внеску названих учених, необхідно відмітити існування об'єктивної необхідності вдосконалення теоретико-методологічних засад та прикладних аспектів управління системою витрат інноваційної діяльності у взаємозв'язку із розвитком механізмів ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок досліджень збігається із планами держбюджетної науково-дослідної роботи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця: *«Розвиток управлінського обліку та стратегічних систем вимірювання інноваційно орієнтованих промислових підприємств та інтегрованих структур бізнесу»* (№ ДР 0111U003024), де особисто автором розроблена методика формування інформаційного середовища управління витратами інноваційної діяльності; *«Розробка механізмів формування економічної безпеки підприємства»* (№ ДР 0111U005797), де особисто авторові належать методологічні підходи та методичні розробки до оцінки інноваційної спроможності з урахуванням аспектів економічної безпеки підприємств; *«Формування інноваційної політики в системі антикризового менеджменту підприємства»* (№ ДР 0112U007632), де особисто автором розроблена методика вибору напрямків інноваційної політики підприємства; *«Визначення пріоритетних напрямків наукового та інноваційного розвитку в Україні»* (№ ДР 0110U000957), де особисто автором було досліджено та обґрунтовано структурно-логічний взаємозв'язок інноваційного розвитку суб'єктів господарювання в контексті загального розвитку інституціонального середовища національної інноваційної системи; та Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАНУ *«Забезпечення економічної безпеки України в контексті інтегрування в ЄС»* (№ ДР 0114U004556), де особисто авторові належить розроблення методичних підходів до оцінки рівня стійкості системи економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розвиток теоретико-методологічних засад, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо управління витратами інноваційної діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки підприємства.

Для досягнення означеної мети було визначено такі завдання:

- сформувати науково-параметричний базис вирішення проблеми побудови ефективної системи управління витратами інноваційної діяльності (СУВІД) у взаємодії із системою економічної безпеки підприємства (СЕБП);

- визначити концептуальні основи побудови СЕБП у взаємозв'язку із СУВІД та іншими предметно-орієнтованими системами управління підприємства;
- проаналізувати та доповнити існуючий контент категоріального апарату економічної безпеки та обґрунтувати теоретико-методологічний базис механізму функціонування СЕБП, спрямований на захист його інноваційної діяльності (ІД);
- провести аналіз дефініцій «інновація», «інноваційна діяльність», «інноваційний процес» у сутнісно-змістовній складовій;
- оцінити стан та перспективи розвитку ІД вітчизняних суб'єктів господарювання за галузевими і регіональними аспектами, секторами економіки країни, проаналізувати джерела фінансування інноваційних перетворень, виокремити тенденції впливу капіталізованих інновацій на загальні результати діяльності підприємств;
- сформулювати методологічні підходи до визначення об'єктів управлінського впливу в СУВІД та їх вартісної оцінки на підставі застосування параметричного й адаптивно-когнітивного підходів;
- розробити теоретико-методологічні підходи до формування СУВІД у взаємозв'язку із СЕБП та іншими предметно-орієнтованими управлінськими системами за стратегічним та оперативним горизонтами управлінського впливу;
- обґрунтувати методологічні підходи до визначення пріоритетного напрямку інноваційного розвитку підприємства на стратегічному рівні як підґрунтя обрання типу інноваційних змін у рамках проектного управління його ІД на підставі визначення інноваційної спроможності;
- розробити декомпозиційну модель інтегральної оцінки інноваційної спроможності підприємства (ІСП) за складовими: ресурсного інноваційного потенціалу, інноваційних бізнес-можливостей (ІБМ) та запасу міцності СЕБП;
- розробити науково-методичні рекомендації щодо матричного визначення рівня інноваційного потенціалу підприємств (за ресурсною складовою) на основі інтегральної оцінки показників матеріально-інтелектуальних компонентів;
- теоретично обґрунтувати й надати практичну апробацію методичних рекомендацій щодо оцінки бізнес-можливостей на підставі інтегрального показника;
- розробити науково-практичні рекомендації щодо визначення запасу міцності СЕБП через оцінку ймовірності та сили прояву деструктивних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства, за видами та змістом господарської діяльності, що коригують із типами інноваційних перетворень;
- обґрунтувати методичні підходи до формування портфеля інноваційних проектів та визначення обсягу витрат ІД з урахуванням вимоги забезпечення економічної безпеки підприємства;
- визначити методологічні підходи та запропонувати методику застосування сценарного моделювання впровадження інновацій за видами;
- запропонувати підходи до використання методів і технологій нейромережевого моделювання для визначення сценарного розвитку впровадження інноваційних проектів та їх впливу на рівень ІСП.

Об'єктом дослідження є процес управління витратами інноваційної діяльності.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи управління витратами інноваційної діяльності підприємства у взаємозв'язку із СЕБП.

Методи дослідження. Для вирішення завдань, поставлених у дисертаційній роботі, та досягнення мети дослідження було використано систему загальнонаукових і спеціальних методів та підходів, зокрема: *діалектичний аналіз та синтез* – для розкриття гносеологічних аспектів процесу пізнання та формування онтологічної площини розв’язання проблеми через декомпозицію елементів процесу набуття знань та переведення рішення проблеми у практичну площину дослідження; *праксеологічний підхід* – для виокремлення основних парадигмальних положень онтологічної площини дослідження на підставі міжпарадигмального синтезу та формування методичного інструментарію дослідження у практичній площині розв’язання проблеми ефективного управління витратами ІД підприємства; *системно-структурний аналіз* – для формування підходів до класифікації інновацій, що впроваджує підприємство; *наукової абстракції* – для проведення морфологічного та семантичного аналізу категоріального контенту та визначення авторського тлумачення дефініцій «інноваційна діяльність», «економічна безпека», «система економічної безпеки» та диференціації визначень «витрати», «видатки» в СУВІД підприємства; *статистичні методи порівняння, узагальнення і формалізації, методи багатомірного статистичного аналізу* (програмне забезпечення для всебічного статистичного аналізу Statistica 7.0 й Statgraf 5.0) – для оцінки й аналізу інноваційної активності вітчизняних підприємств та її впливу на загальні показники їх діяльності за галузевим та регіональним аспектами; *процесний та матричний підходи* – для функціонально-результативної декомпозиції процесу управління витратами ІД підприємства; *економіко-математичне моделювання, експертні методи оцінки й методи нечіткої логіки* для побудови декомпозитної моделі оцінки ІСП для забезпечення обґрунтованого спрямування витрат на впровадження інновацій певного виду.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, що регламентують інноваційну діяльність суб’єктів господарської діяльності, матеріали Державної служби статистики України, інформаційно-аналітичні звіти міністерств та відомств, щорічники вітчизняних і міжнародних організацій, дані Національного депозитарію «SMIDA», монографії, збірники наукових праць, періодичні фахові видання, Інтернет-ресурси, результати обстеження, статистична і фінансова звітність підприємств машинобудування, металургійної та хімічної галузей.

Наукова новизна одержаних результатів. До основних наукових результатів дослідження, одержаних особисто автором, належать:

вперше:

- розроблено концептуальні основи формування механізму економічної безпеки в контенті ризомічного підходу, підґрунтям яких є розмежування управлінського впливу на предметно-орієнтовані системи та підтримку власної стійкості системи економічної безпеки підприємства на основі структурної і параметричної адаптації, спрямованої на мінімізацію загроз інноваційної діяльності підприємства;

- обґрунтовано і запропоновано методологічні засади щодо оцінювання інноваційної спроможності підприємства за видами інновацій, що базуються на визначенні адитивного інтегрального показника й інтегрального показника, що враховує системні причинно-наслідкові взаємозв’язки ресурсного інноваційного потенціалу, інноваційних бізнес-можливостей, запасу міцності системи економічної безпеки підпри-

емства й дозволяє визначити пріоритетний напрямок інноваційного розвитку суб'єкта господарювання;

- розроблено теоретико-методичні основи щодо оцінки інноваційних бізнес-можливостей підприємства, які полягають у визначенні можливостей використання інноваційного потенціалу в процесі комерціалізації окремих видів інновацій та базуються на згортанні показників фінансового стану, структури активів та рівня відповідності організаційної структури підприємства його інноваційній політиці;

- запропоновано методологічні засади щодо визначення рівня стійкості системи економічної безпеки підприємства у взаємозв'язку із системою управління витратами інноваційної діяльності в межах загальної архітектури менеджменту підприємства, що ґрунтуються на оцінці запасу міцності системи економічної безпеки підприємства й передбачають розмежування загроз безпеки діяльності за ймовірністю їх настання, силою прояву, за ознаками їх походження та стадіями процесу виробничо-господарської діяльності підприємства;

удосконалено:

- теоретичні засади формування системи управління інноваційною діяльністю підприємства у взаємодії із системою економічної безпеки підприємства, що базуються на синтезі окремих положень системної, синергетичної, інституціональної та інформаційної парадигм, що дає змогу розглядати підприємство як відкриту динамічну систему і дозволяє виокремити біфуркаційні точки, обумовлені зміною пріоритетів цих парадигм в управлінні інноваційною діяльністю за умов забезпечення необхідного рівня економічної безпеки;

- теоретичні положення щодо типологізації основних властивостей систем управління витратами інноваційної діяльності на стратегічному рівні, які на відміну від існуючих передбачають виокремлення таких властивостей, як: цілісність, структурна виокремленість (модульність), параметрична сформованість, когерентність, адаптивність, стійкість, функціональна організованість та інструментальна визначеність, що дозволяє сформувати ефективний механізм функціонування системи управління витратами інноваційної діяльності;

- концептуальні основи формування системи управління витратами інноваційної діяльності підприємства оперативного рівня, що передбачають доповнення існуючих управлінських функцій функцією моніторингу інформаційного простору, що дозволяє забезпечити своєчасне реагування на слабкі сигнали зовнішнього та внутрішнього середовища, та регуляторною функцією, в частині реалізації підфункцій самоорганізації та алокаційного перерозподілу наявних ресурсів з метою підвищення стійкості виробничо-господарської системи;

- методологічні підходи до ідентифікації витрат інноваційної діяльності підприємства як об'єкта управлінського впливу, що на відміну від існуючих передбачають розмежування залежно від їх впливу на оціночну вартість бізнес-одиниці на витрати, які додають балансову вартість активам підприємства безпосередньо або в неявній частині, збільшуючи внутрішньо генерований гудвіл та операційні видатки;

- теоретико-методичні положення щодо оцінки рівня інноваційного потенціалу підприємства на основі ресурсного підходу, що на відміну від існуючих передбачають розроблення матриці, складовими якої є матеріальні, трудові, фінансові та ін-

формаційно-інтелектуальні ресурси, розподілені за видами інновацій (процесними, продуктовими, організаційними та маркетинговими), в розрізі наявності та ефективності їх використання і базуються на визначенні інтегрального показника, що характеризує рівень сформованості інноваційного потенціалу;

набули подальшого розвитку:

- структурно-логічна сутність дефініції «економічна безпека підприємства», що розглядається як комплексна категорія, що містить динамічні й статичну складові, та розширено контент «інноваційна діяльність» за рахунок домінанти інформаційно-інтелектуального ресурсу, що дозволяє на відміну від існуючих підходів урахувати взаємообумовлений вплив систем управління інноваційною діяльністю та економічної безпеки підприємства;

- науково-методичний підхід до відбору організаційно-економічних рішень у системі управління витратами інноваційної діяльності на оперативному рівні, який на відміну від існуючих передбачає використання оптимізаційної моделі, цільова функція якої максимізується та враховує прогнозне значення обраного підприємством показника ефективності інноваційної діяльності залежно від початкових витрат підприємства щодо реалізації інноваційного проекту, витрати на доповнення інноваційного потенціалу до рівня, необхідного для впровадження обраного виду інновації та витрат на підтримку стійкості системи, з урахуванням обмежень щодо: рівня інноваційної спроможності суб'єкта господарювання, який повинен бути не нижчим за існуючий; наявності та ступеня використання ресурсів, що повинен бути не нижчим від визначеного проектом; терміну окупності інвестицій у проект та інших критеріальних показників ефективності інвестиційних вкладень, що повинен бути не нижчим за рівень, допустимий для підприємства; межі прибутковості, що передбачає визначення явної та неявної складових; випередження зростання цільової функції порівняно із прирощенням її аргументу;

- методичні положення щодо формування портфеля інноваційних проектів підприємства, що на відміну від існуючих базуються на процедурі узгодження інтегральних параметрів функціонування системи управління витратами інноваційної діяльності у взаємозв'язку з економічною безпекою підприємства, стратегічних і тактичних цілей інноваційної діяльності, з урахуванням визначеного напрямку інноваційного розвитку та впливу зовнішнього і внутрішнього середовища на інноваційну діяльність суб'єкта господарювання;

- теоретичні засади щодо виявлення та оцінки системних причинно-наслідкових взаємозв'язків інноваційного потенціалу та інноваційних бізнес-можливостей, що базуються на використанні економетричних моделей, побудованих на основі канонічного аналізу, та дозволяють виявити й оцінити додатковий ефект, що виникає під час упровадження певного типу інноваційних змін;

- науково-методичний підхід щодо прогнозування результатів упровадження інноваційних проектів на основі сценарного моделювання, який на відміну від існуючих базується на застосуванні нейромережових моделей зміни показника інноваційної спроможності підприємства та його змістовних складових: інноваційного потенціалу, інноваційних бізнес-можливостей та запасу міцності системи економічної безпеки підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні і методологічні положення дисертаційної роботи доведені до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій щодо формування ефективної СУВІД на підставі визначення напрямку інноваційного розвитку підприємств у взаємодії із СЕБП.

Означені здобутки використано у практичній діяльності державних органів управління регіонального рівня та вітчизняних промислових підприємств хімічної і машинобудівної галузей, що підтверджується відповідними документами, а саме: методологічні підходи до визначення пріоритетів інвестиційної діяльності в регіоні на підставі оцінки інноваційної спроможності окремих суб'єктів господарювання – Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 03-34/2744 від 19.07.2014); методологічні підходи та методичні рекомендації щодо оцінки інноваційного потенціалу розвитку промислових підприємств – Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (м. Харків) (довідка № 05/285 від 28.08.2014); методологія побудови і практична апробація побудови моделей інноваційного розвитку підприємства за умов упровадження різних видів інноваційних змін – ПуАТ «Харківський верстатобудівний завод» (довідка № 281 від 20.08.2014); методологічні підходи й методичні рекомендації щодо оцінки наявного рівня інноваційної спроможності за певними видами інновацій, методичні розробки щодо сценарного моделювання результатів упровадження інноваційних проектів – державного науково-виробничого підприємства «Об'єднання «Комунар» (довідка № 618 від 28.08.2014); методологічні розробки щодо відбору проектів інноваційної діяльності – ПрАТ «Дніпровський завод мінеральних добрив» (довідка № 01-01/1285 від 26.08.2014); методика проведення експертної оцінки вимог до побудови ефективної СУВІД – ТОВ «Харківський завод підйомно-транспортного устаткування» (довідка № 74/1/14 від 24.07.2014); методологічні підходи до прогнозування зміни ІСП у короткотерміновій перспективі за умови впровадження певних видів інноваційних змін – ПуАТ «Коннектор» (довідка № 61 від 19.08.2014) та ТОВ «Металіст-Будметалконструкція» (довідка № 340/01 від 18.08.2014).

Матеріали дисертаційного дослідження (теоретичні, методичні і практичні авторські розробки) впроваджені у навчальний процес Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (довідка № 14/86-02-168/1 від 26.08.2014) під час викладання курсів таких навчальних дисциплін: «Управлінський облік», «Облік виробництва та управління витратами підприємств», ввійшли до навчального посібника із грифом МОН України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою, основні положення, пропозиції, рекомендації, розрахунки та висновки розроблені й отримані автором особисто і знайшли відображення у наукових публікаціях. Внесок автора у праці, виконані у співавторстві, наведені у списку опублікованих праць за темою дисертаційного дослідження. Матеріали та висновки кандидатської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Концептуальні положення, методологічні підходи та методичні розробки, сформовані за результатами дослідження, обговорювалися на наукових і науково-практичних всеукраїнських та міжнародних конференціях, серед яких: Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-

економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (Харків, 19–20 травня 2011 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми економіки та менеджменту» (Львів, 10–12 листопада 2011 р.), The 9th international conference of ASECU: «Systemic Economic Crisis: Current Issues and Perspectives» (Skopje, May 2013), International Scientific and Practical Conference «Modern Problems of Regional Development» (Plovdiv, October 27–28, 2014) та ін. Перелік окремих тез доповідей і матеріалів наведені у списку опублікованих праць.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковані в 44 наукових працях (20 із них одноосібні), зокрема: 1 одноосібна монографія (20,5 ум. друк. арк.), 5 монографій у співавторстві, 24 статті у наукових фахових виданнях України (із них 5 публікацій увійшли до міжнародних наукометричних баз), 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 12 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць, що належить особисто авторові, – 49,02 ум. друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел із 595 найменувань, додатків. Основний текст роботи викладено на 363 сторінках. Дисертація містить 51 таблицю, 72 рисунки (з яких 7 рисунків і 28 таблиць займають усю площу – 64 сторінки), список використаних джерел на 52 сторінках, додатки на 158 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено предмет, об'єкт, основні завдання й методи дослідження, відображено новизну і практичну значущість отриманих результатів дослідження.

У **першому розділі** – «**Парадигмально-концептуальні підходи до побудови системи управління витратами інноваційної діяльності промислового підприємства**» – проведено аналіз методологічних основ формування практичного знання, який дозволяє зробити висновок про наявність багатofакторного різноспрямованого векторального впливу з боку макро- та мікросередовища на підприємство, що за своєю дією часто приводить до синергетичних явищ та складно прогнозованих наслідків у діяльності останнього, породжуючи необхідність подальшого розвитку методологічних підходів до розроблення концептуальних основ наукового дослідження проблеми управління витратами інноваційної діяльності у взаємозв'язку із системою економічної безпеки підприємства (СЕБП).

Сучасний процес економічних досліджень виводить на новий рівень проблему формування мультиколінарних парадигмальних основ, на підставі яких висувається наукова гіпотеза. Для реалізації такого підходу сформовано парадигмальну основу дослідження, що базується на положеннях системної, синергетичної, інституціональної та інформаційної парадигм економічних досліджень (табл. 1).

Використання міжпарадигмальної основи дослідження для розв'язання проблем ефективного управління витратами інноваційної діяльності ґрунтується на висновку, що процес пізнання є відкритою динамічною системою, а отже, має біфуркаційні точки у своєму розвитку, на визначенні та прогнозуванні яких і потрібно концентрувати увагу.

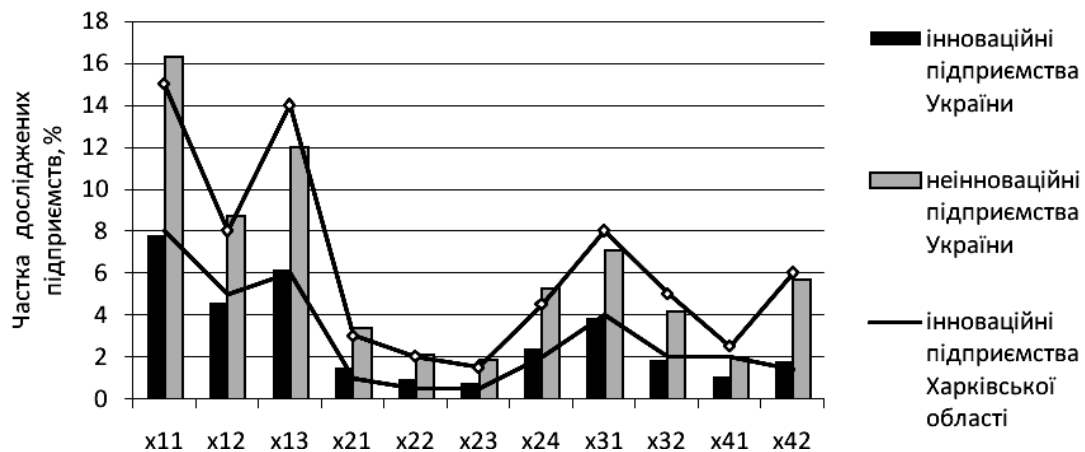
При формуванні онтологічної площини знання було проаналізовано причинно-наслідкові взаємозв'язки між СУВІД та СЕБП і встановлено пряму залежність між рівнем інноваційності економіки країни та її конкурентоспроможністю.

Таблиця 1

Концептуальна основа дослідження проблем ефективного функціонування СУВІД у взаємозв'язку із СЕБП (фрагмент)

	Концептуальне положення	Змістовне навантаження
<i>Системна парадигма</i>	Управління витратами інноваційної діяльності розглянуто як окрема система (підсистема) менеджменту підприємства, оскільки вона відповідає всім ознакам економічної системи як такої	СУВІД розглядається як система, якій притаманні такі властивості: цілісність сукупності елементів, структурованість та гетерогенність; наявність інтегральних характеристик системи та емерджентність, цілеспрямованість
	СУВІД є функціональною підсистемою системи управління інноваційною діяльністю та СЕБП, а її організаційні складові можуть розглядатися як дивізіони останніх	СУВІД: 1) має функціонально-лінійну підпорядкованість СЕБП та системі управління інноваційною діяльністю; 2) сама впливає на організаційно-структурні дивізіони систем управління виробничою, маркетинговою, організаційною, дослідно-конструкторською та фінансовою діяльністю підприємства
<i>Синергетична парадигма</i>	СУВІД у часовій та просторовій перспективі має нелінійний характер розвитку та є чутливою до слабко прогнозованих змін зовнішнього середовища	У функції взаємозалежності між рівнем інноваційної активності та рівнем економічної безпеки підприємства, що є продуктом СЕБП, логічно припустити наявність екстремуму, тобто певного рівня економічної безпеки підприємства, при якому загальна система менеджменту має найбільші стимули для інноваційної діяльності
	У зонах біфуркаційних точок вид нелінійної функції атракторного руху розвитку СУВІД обумовлює здатність системних показників до флуктуацій, а період коливання екстремуму функції загальної суми витрат по відношенню до показника стійкості СЕБП має певну періодичність, що доводить наявність позитивних і негативних додаткових (синергетичних) ефектів	Нелінійна залежність між СЕБП та СУВІД визначає існування біфуркаційного циклу з коливаннями виникнення біфуркаційних точок в атракторному русі між показниками розвитку цих систем з певним біфуркаційним періодом. При розгляді функціональних зв'язків СЕБП та СУВІД у циклічному розвитку за довгими хвилями простежується нелінійний характер зв'язку, який залишає достатній простір існування лінійних зв'язків у короткотерміновій перспективі
<i>Інституціональна парадигма</i>	Модель розвитку СУВІД як підсистеми загальної системи управління інноваційною діяльністю підприємства визначається інституціональними обмеженнями, що існують у зовнішньому середовищі	Національна інноваційна система повинна розглядатися як відкрита динамічна система, що функціонує в межах правового поля і характеризується організаційною складовою, матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками, розгалуженою системою зв'язків і набором інструментів стимулювання інноваційної діяльності
<i>Інформаційна парадигма</i>	Інноваційні процеси мають інформаційну природу, при цьому інформація є одним із визначальних ринкових ресурсів, що безпосередньо впливає на життєвий цикл інноваційних проектів та рівень економічного ефекту від їх комерціалізації	Зовнішні інформаційні потоки формують та визначають успішність інноваційного процесу підприємства. Дифузія інтелектуального продукту в інформаційному середовищі, з одного боку, є умовою процесу комерціалізації інноваційних ідей, з іншого – руйнівною силою інноваційних процесів

Для аналізу чинників, що стають на заваді інноваційним процесам підприємств, проведено обстеження промислових підприємств Харківського регіону (рис. 1).

Умовні позначення:

x_1 – вартісно-витратні фактори: x_{11} – відсутність коштів у межах підприємства або групи підприємств; x_{12} – відсутність фінансування за межами підприємств; x_{13} – занадто високі витрати на інноваційну діяльність;
 x_2 – інформаційно-наукові фактори: x_{21} – відсутність кваліфікованого персоналу; x_{22} – відсутність інформації про технології; x_{23} – відсутність інформації про ринки; x_{24} – труднощі знаходження партнерів інноваційної діяльності;
 x_3 – ринкові фактори: x_{31} – на ринку домінують певні підприємства; x_{32} – незначний попит на інноваційні товари;
 x_4 – причинно-змістовні фактори: x_{41} – немає необхідності у зв'язку із попередньою діяльністю підприємства; x_{42} – не потрібно у зв'язку з не визначеним попитом (або немає попиту).

Рис. 1. Графік рівнів значущості чинників, що негативно впливають на можливість відтворення інноваційних змін на підприємствах Харківської області

Це дало змогу зробити висновок про необхідність подальшого вдосконалення методологічних підходів та розроблення методичних положень щодо забезпечення стимулів та умов інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

У другому розділі – «Теоретичні засади формування дієвої системи економічної безпеки підприємства» – сформовано концептуальний базис практичного вирішення проблеми організації ефективного управління витратами інноваційної діяльності у взаємозв'язку із забезпеченням достатнього рівня економічної безпеки підприємств, який полягає у таких положеннях:

- інноваційна діяльність (ІД) підприємства та його діяльність, що спрямована на підтримку економічної безпеки, є взаємообумовленими процесами;

- СУВІД підприємства є відкритою економічною підсистемою загальної системи менеджменту, ефективність якої визначається дієвістю функціонально-лінійних зв'язків систем управління економічною безпекою, ІД, загальними витратами;

- СУВІД перебуває під синергетичним впливом факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища діяльності підприємства, зокрема й інституціонального середовища Національної інноваційної системи, які визначають біфуркаційні точки її розвитку;

- принципи побудови та ефективного функціонування СУВІД на стратегічному та оперативному рівнях управлінського впливу відрізняються внаслідок різних цілей, об'єктів та інструментарію управлінського впливу;

- об'єктами управлінського впливу в СУВІД є витрати на ІД підприємства, які вимагають різниць у підходах до їх ідентифікації та оцінки з метою побудови моде-

лей управління залежно від рівнів впливу;

- вибір векторального спрямування ІД підприємства базується на оцінці інноваційного потенціалу в ресурсній складовій підприємства, бізнес-можливостей та запасу міцності СЕБП;

- загальна сума витрат повинна враховувати витрати на комерціалізацію інноваційного проекту, витрати на системне доформування ресурсного інноваційного потенціалу, витрати на формування інноваційних бізнес-можливостей та на підтримку діючого рівня економічної безпеки підприємства;

- інноваційний потенціал підприємства оцінюється на основі ресурсного підходу до всіх його складових із визначенням ролі інформаційної компоненти та передбачає побудову матриці ресурсної бази й загального функціоналу впливу кожної структурної складової;

- загальна система управління ІД спрямовує процес упровадження та комерціалізації інноваційного продукту будь-якого типу таким чином, щоб забезпечити стійку рівновагу в СЕБП.

Проведений морфологічний і семантичний аналіз наукового контенту дефініції «економічна безпека підприємства» дозволив визначити, що остання повинна бути визначена як комплексна категорія, що характеризує допустимий рівень наявних загроз у поєднанні взаємообумовлених складових: стану ресурсного потенціалу підприємства (стала складова), здатності системи менеджменту протидіяти впливу деструктивних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища в процесі управління (перша динамічна складова), можливостей реалізації інноваційної стратегії підприємства щодо впливу на існуючі подразники та формування сприятливих умов його функціонування у майбутніх періодах (друга динамічна складова).

Набули подальшого розвитку вимоги щодо побудови дієздатної системи управління СЕБП, яка є невід'ємною частиною загальної системи менеджменту і має із нею спільні цілі, напрямки та біфуркаційні точки розвитку. Обґрунтовано, що метою ефективного управління СЕБП є не прагнення досягти рівноваги всередині системи за будь-яких умов, а спрямування внутрішніх резервів саморозвитку та самоорганізації системи у напрямку, що відповідає загальній стратегії підприємства. Схематично концепція функціонування СЕБП подана як послідовна сукупність реалізації декількох етапів (рис. 2).

Уточнено зміст управлінських функцій усередині СЕБП шляхом розмежування функцій організації та самоорганізації системи. На відміну від функції організації, що спрямована на здійснення заходів на підтримку економічної безпеки функціонування всіх предметно-орієнтованих систем суб'єкта господарювання, зокрема й і самої СЕБП, функція самоорганізації виконує завдання безперервного коригування функціональних зв'язків між елементами системи з метою їх адаптації до зміни як внутрішніх, так і зовнішніх умов функціонування і спрямована на стабілізацію стану системи у коротко- й довгостроковій перспективах.

Важливою під час формування організаційного механізму управління СЕБП є реалізація принципів антиципації через перманентний моніторинг умов розвитку системи та прогнозів зміни зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства й запобігання неконтрольованій дифузії інформаційного ресурсу в процесі ІД.

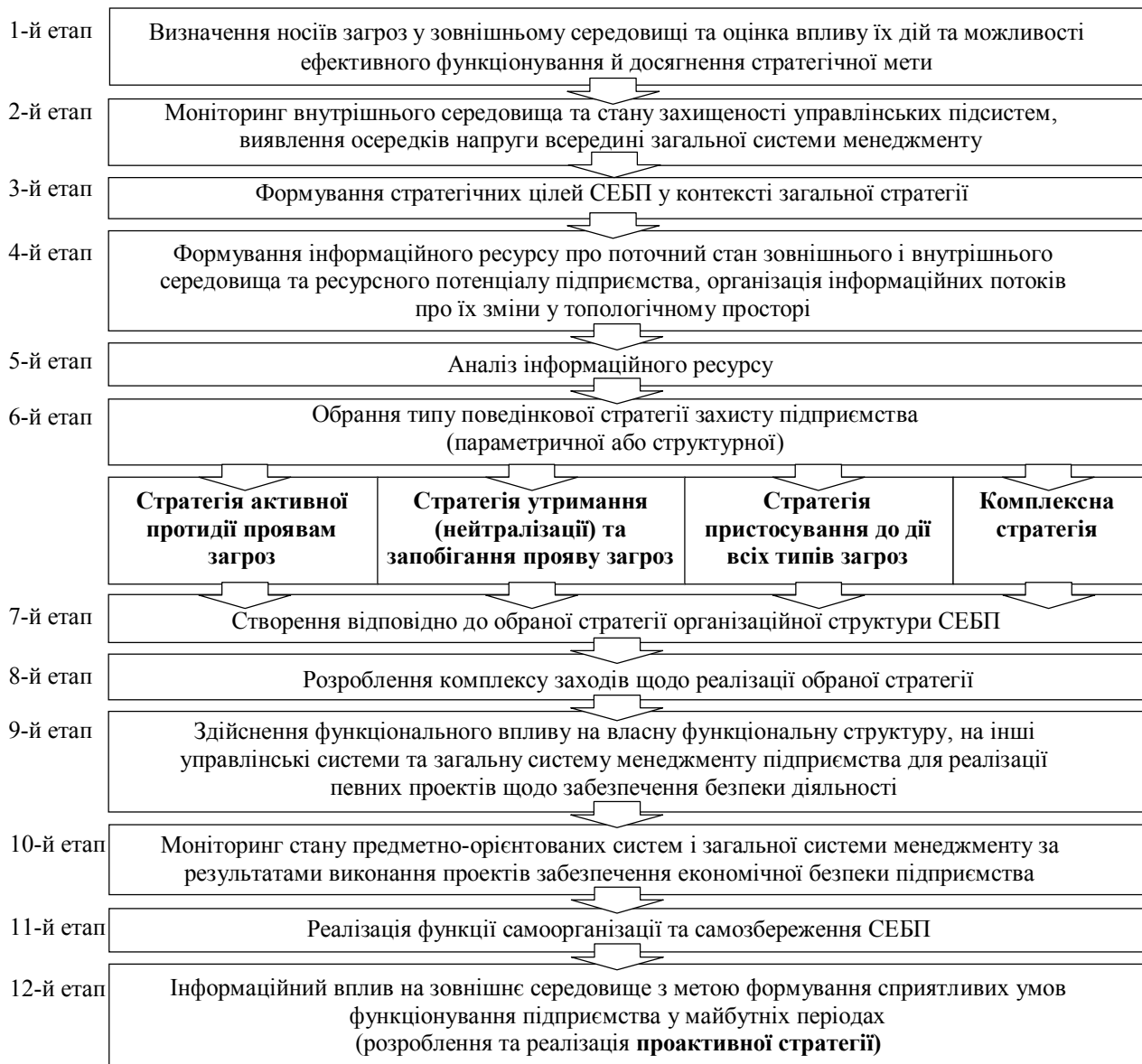

Рис. 2. Схема функціонування СЕБП

Запропоновано розглядати СЕБП як ризомічну систему, структура якої не передбачає чіткої ієрархії, а її стабільний стан визначається циркуляцією управлінських зв'язків між собою та не має на рівні операційного управління чітко визначеного організаційного центру, крім рівня топ-менеджменту (рис. 3).

Доведено, що у довгостроковій перспективі СЕБП як відкритій динамічній системі високого рівня ієрархії властива синергетична функція самозбереження, що забезпечує реалізацію проактивної стратегії шляхом формування контрольованих у просторово-часовому вимірі інформаційних потоків про переваги в діяльності підприємства або його продукції і повинна формувати майбутні напрямки розроблення товарів і технологій суміжними підприємствами й галузями.

Взаємозв'язане функціонування СУВІД та СЕБП обумовлює необхідність зміщення акцентів об'єктного спрямування дії механізму СЕБП у разі зміни умов господарювання та можливість формування резерву ресурсу підприємства на підтримку сталого функціонування та розвитку системи з можливим алокаційним його

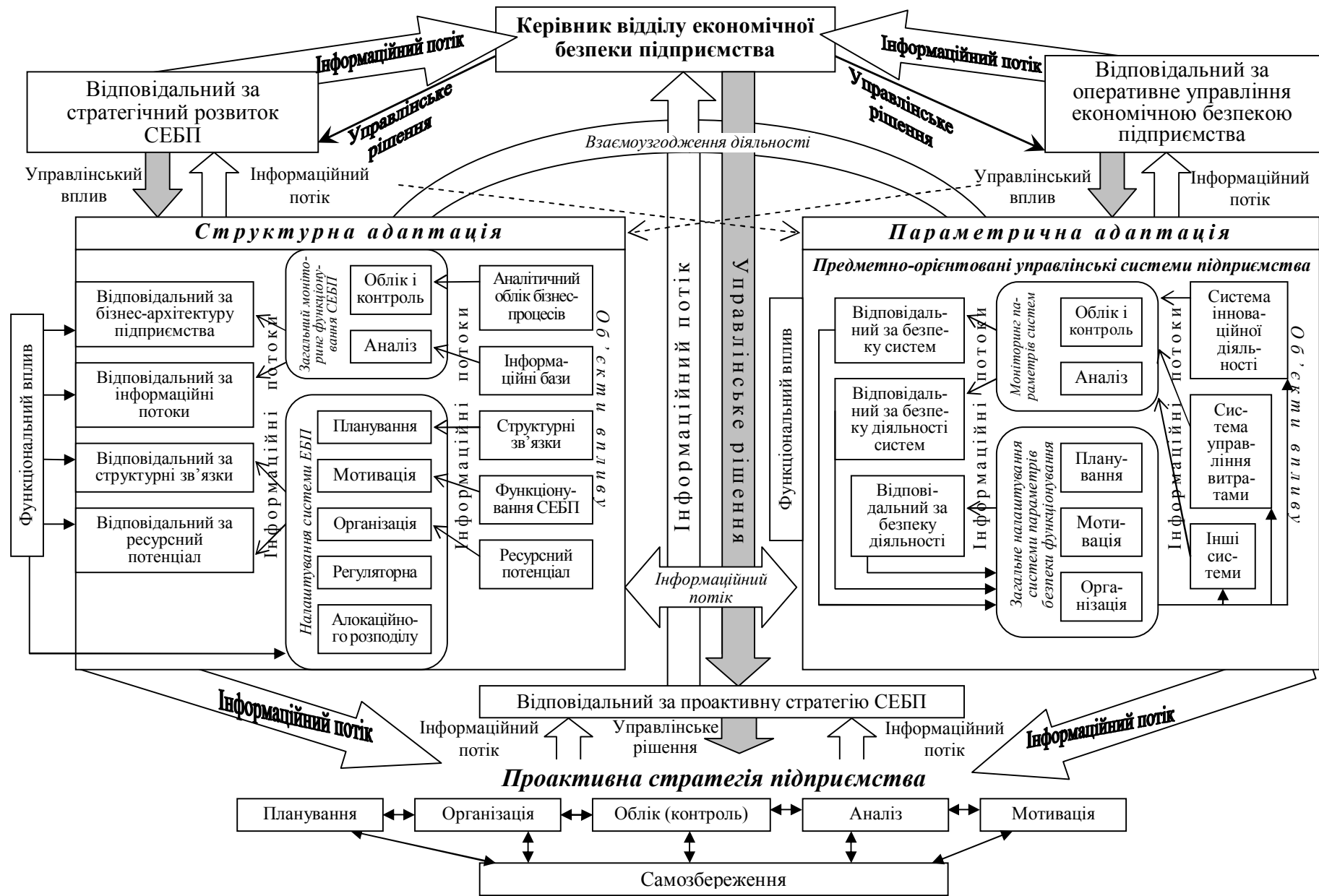

Рис. 3. Загальна схема організаційного механізму управління СЕБП

перерозподілом у бік виконання функцій стабілізаційного блоку, а саме – функції самоорганізації та самозбереження (системної підтримки). Розроблено алгоритм дії механізму СЕБП, що забезпечує її ефективне функціонування у межах проектно-орієнтованої системи управління, що дає можливість обирати за різними проектами різні типи стратегії запобігання загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища. Більш обґрунтованим вважається розгляд комплексної поведінкової стратегії підприємства, що базується на параметричній і на структурній його адаптації (рис. 3).

Розширене тлумачення бізнес-архітектури підприємства шляхом додання до неї визначення принципів та підходів до побудови предметно-орієнтованих систем управління об'єктною площиною. Ресурсна база підприємства як об'єкт управлінського впливу в площині її використання для реалізації функцій у предметно-орієнтованих системах структурована за такими складовими: предметно-матеріальні ресурси (основні засоби та матеріальні оборотні активи), трудові ресурси (може бути розрізнено за кваліфікаційною та кількісною характеристикою), фінансові ресурси, інформаційні ресурси та нематеріальні інтелектуальні активи.

Інформацію про об'єкти управлінського впливу в межах використання загальних принципів побудови архітектури системи менеджменту розмежовано за такими характеристиками (у вартісній та натуральній оцінках): обсяг потрібного ресурсу, який, у свою чергу, характеризується інформацією (у т. ч.: загальний обсяг наявного ресурсу та необхідний обсяг поповнення для виконання певної управлінської функції в межах проекту, оцінка існуючої ефективності використання ресурсу в середньому по підприємству та оцінка ефективності використання в межах реалізації проекту); місце використання у процесі господарської діяльності (маршрутна карта за структурними підрозділами) згідно з проектом; дата використання за проектом; матеріально відповідальна особа; принципи мотивації та показники ефективного використання ресурсу; система інформаційних реєстрів. Для оцінки обсягу, необхідного для виконання проекту ресурсу в кожній предметно-орієнтованій площині управлінського впливу, запропоновано матричний підхід узагальнення інформації у розрізі видів ресурсів та функцій управлінського впливу, що є запорукою ефективної діяльності всіх предметно-орієнтованих систем менеджменту підприємства.

У третьому розділі – «Теоретичні основи управління інноваційною діяльністю підприємства у взаємозв'язку з системою економічної безпеки» – проаналізовано генезис загального категоріального апарату «інноватики», що дозволило структурувати за логіко-змістовною ознакою сучасні наукові визначення інновації як такої, а саме на підставі: ідейного, дієвісного, процесного, результативного й трансформаційного підходів. Систематизація підходів до визначення понять «інновація» та «інноваційна діяльність» і відзначення зростаючої ролі інформаційного ресурсу як у розвитку економічних систем, так і суб'єктів господарювання зробила можливим уточнення визначення «інноваційної діяльності» (ІД), яке підкреслює визначальну роль дифузійних процесів інформаційних ресурсів під час їх споживання. У загальному сенсі ІД може бути визначена як сукупність послідовних, цілеспрямованих, активних дій із реалізації інноваційних процесів суб'єктом господарської діяльності, характерною ознакою останніх є залучення та використання унікального інформаційного ресурсу, якому властива дифузійність у процесі споживання,

що впливає на визнання рівня новизни нововведень та затверджує право власності на отримані інноваційні продукти та проведені дослідження й розробки. Отже, під інноваційним процесом пропонується розуміти послідовну трансформацію життєздатної ідеї у новий чи вдосконалений продукт, технологію чи метод управління, готовий до виведення на ринок чи для практичного використання, якому властива дифузійність інформаційного ресурсу.

Для уточнення об'єкта управлінського впливу в СУВІД набули подальшого розвитку принципи класифікації інновацій. На відміну від існуючих класифікаторів запропоновано побудову класифікатора інновацій на матричній основі з розширенням класифікаційних ознак інновацій: за стадією капіталізації – капіталізовані у вигляді активів і некапіталізовані інновації, віднесені до складу видатків господарської діяльності; за джерелами фінансування – за кошти резидентів, нерезидентів та за змішаними джерелами фінансування; за рівнем дифузійності – інновації, що поширюються на діяльність підприємства у цілому, на процеси, на окремі ланки управління та на окремі проекти; за можливістю опору деструктивному впливу внутрішнього та зовнішнього середовища – економічно захищені, частково захищені та економічно незахищені інновації.

Аналіз результатів ІД вітчизняних підприємств та обсягів витрат на ІД за галузями, регіонами та джерелами фінансування, порівняння динаміки змін ВВП з урахуванням дефлятора та обсягів реалізації інноваційної продукції свідчать, що більшість промислово розвинених областей, де сконцентровані підприємства високотехнологічного сектору (Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Луганська, Черкаська, Харківська), мають показник інноваційності реалізованої продукції, нижчий (або на рівні) за середній по Україні. Спостерігалось зростання частки капіталізованих витрат на ІД (до 70 % у 2012 р.) зі скороченням до 58 % у 2013 р., при цьому вага реалізованої інноваційної продукції промисловості скорочується, що свідчить про низьку ефективність використання вкладених коштів.

Запропоновано підходи, що передбачають виокремлення частки капіталізованих витрат як найбільш впливових на темпи зростання загального доходу підприємств. Визначено наявність часового лага у межах від 1 до 3 років між процесом комерціалізації витрат та зростанням обсягів реалізації. Таким чином, для побудови ефективної системи управління інноваційною діяльністю підприємства необхідно враховувати її циклічний характер та ланцюгові ефекти, які властиві процесу впровадження інновацій. У разі системного та послідовного впровадження інновацій економічна ефективність ІД примножується, і навпаки – здійснення інновацій на епізодичній основі нівелює позитивний ефект нововведень і має руйнівний вплив на керовану підсистему системи управління інноваційною діяльністю підприємства.

У четвертому розділі – «Методологічне обґрунтування побудови системи управління витратами інноваційної діяльності для забезпечення економічної безпеки підприємства» – набув подальшого розвитку контент дефініцій «витрати-видатки» із розмежуванням їх змістовного навантаження в системах бухгалтерського обліку та управління витратами інноваційної діяльності підприємства. Так, під об'єктами управлінського впливу в системі бухгалтерського обліку розуміються спожиті витрати, що зменшують фінансовий результат, а в СУВІД – не лише капіта-

лізовані витрати у формі матеріальних і нематеріальних активів, але й частина визнаних у системі бухгалтерського обліку витратків, які спричинюють зростання внутрішнього гудвілу бізнес-одиниці та фактично впливають на рівень капіталізації суб'єкта господарювання (рис. 4).

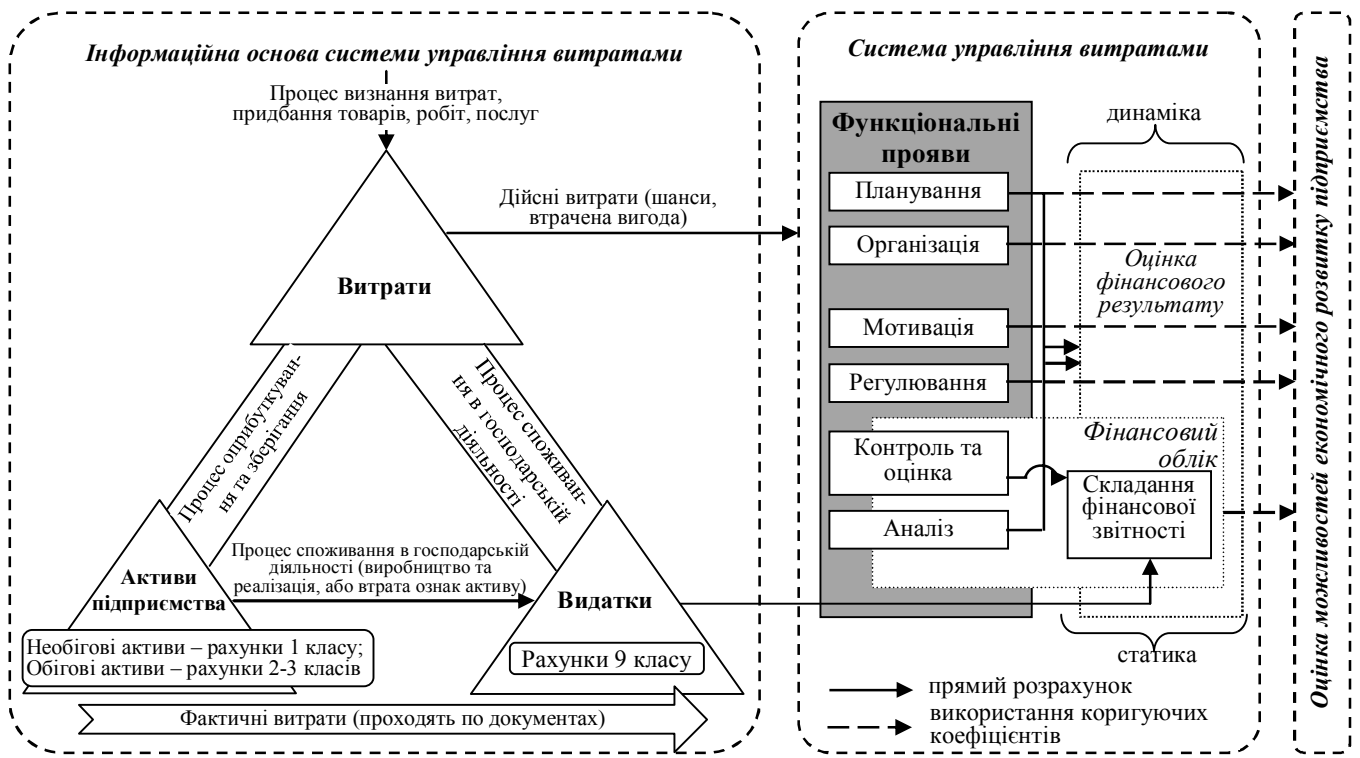

Рис. 4. Схема визначення об'єктів управлінського впливу в СУВІД на підставі накопиченої інформації в системі бухгалтерського обліку

Запропоновано і обґрунтовано підходи до ідентифікації та оцінки обсягу витрат на капіталізацію інформаційно-інтелектуальних ресурсів за різними стадіями життєвого циклу інновацій у розрізі видової класифікації інновацій.

Досліджено основні вимоги та фактори, які обґрунтовують підходи для побудови когерентної, щодо загальної системи управління, СУВІД вітчизняними підприємствами з позицій функціональних характеристик. За результатами зіставно-порівняльного експертного аналізу проранжовано основні вимоги до властивостей СУВІД із боку загальної системи менеджменту для організації її ефективної діяльності (рис. 5). Виокремлено такі основні характеристики СУВІД:

- цілісність СУВІД повинна бути гнучкою, дієздатною, здатною до саморозвитку підсистемою загальної системи управління витратами, мати однозначно визначені інформаційні-речові потоки, які забезпечують ефективну взаємодію з іншими підсистемами менеджменту й насамперед із системами управління виробництвом, маркетингу, логістики та безпосередньо із СЕБП;

- структурну виокремленість (модульність), тобто визначення стратегічних завдань кожного елемента СУВІД та його взаємозв'язків з іншими елементами як усередині системи, так і в загальній системі управління витратами та з іншими модулями в підсистемах менеджменту підприємства;

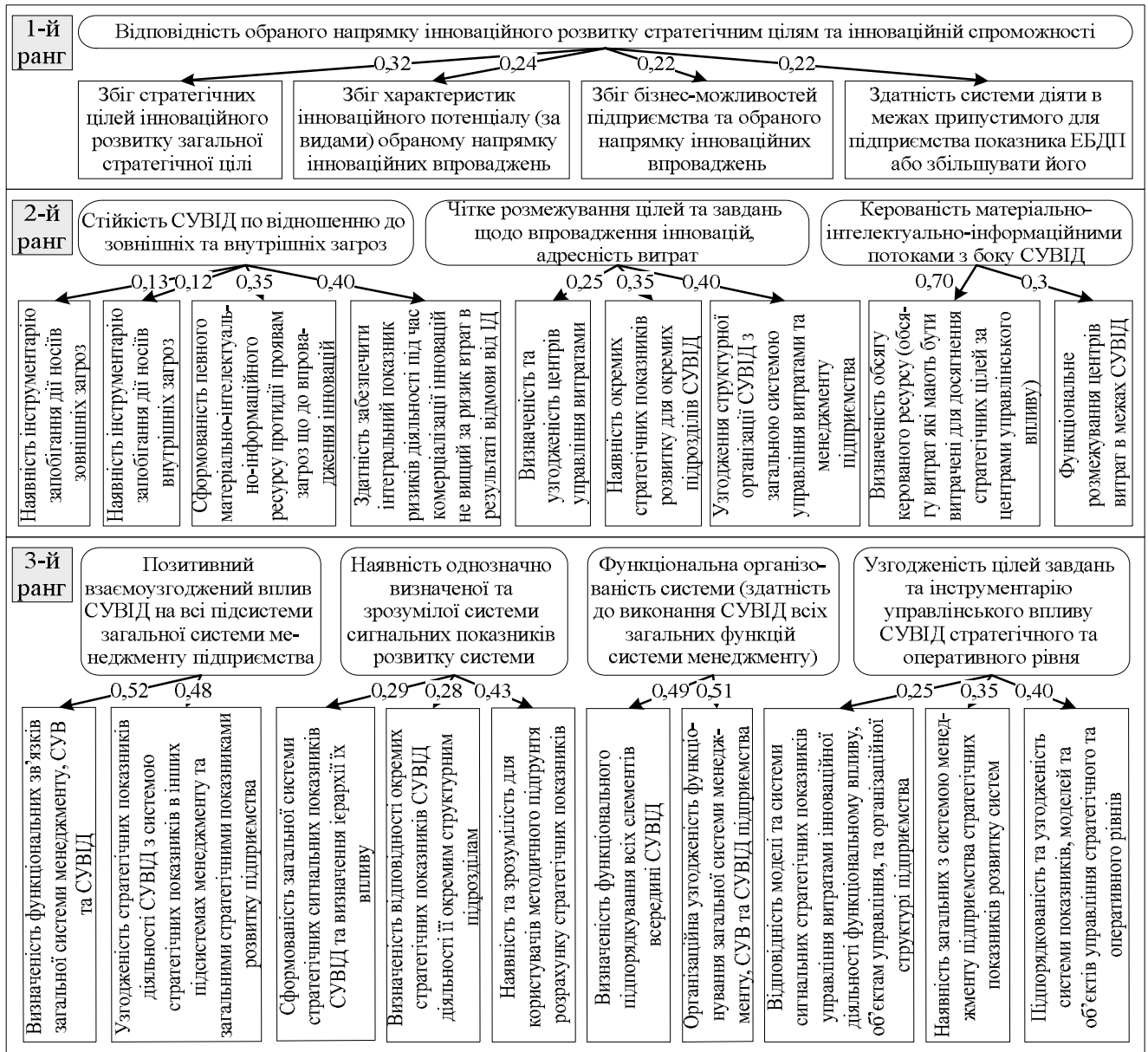

Рис. 5. Ранжування вимог до властивостей СУВІД стратегічного рівня

- когерентне поведіння окремих елементів та модулів СУВІД у досягненні рівноваги стану системи одночасно з її розвитком;
- адаптивність, що забезпечує підпорядкування всіх інноваційних впроваджень стратегічним цілям розвитку підприємства та враховує галузеві особливості діяльності суб'єкта господарювання, його ринкові позиції та виробничі можливості;
- параметричну сформованість, отже, мати достатню кількість стратегічних показників, які характеризують виконання підсистемою загальних завдань системи менеджменту на стратегічному рівні;
- стійкість системи щодо проявів загроз із боку носіїв у зовнішньому середовищі підприємства, здатність до опору окремих елементів у загальній системі менеджменту та в її окремих підсистемах;
- функціональна організованість, що характеризується здатністю системи щодо виконання всіх основних виробничо-економічних функцій, властивих системі ме-

неджменту в цілому та специфічних, що визначаються наявністю підвищених ризиків, властивих інноваційній діяльності;

- інструментальна визначеність, що дозволяє оперувати в межах системи загальним і специфічним набором методів та прийомів управлінського впливу, який, з одного боку, є досить зрозумілим для користувача, а з іншого – дає можливість саморозвитку і динамічного руху системи за атракторним вектором спрямування.

Аналіз особливостей об'єктного та функціонального впливу в СУВІД з урахуванням її когерентного розвитку щодо СЕБП та підтримки допустимого для підприємства рівня економічної безпеки за видами інновацій (процесними, продуктовими, організаційними та маркетинговими) дозволив удосконалити науково-методичний підхід до відбору організаційно-економічних рішень у СУВІД на оперативному рівні, який передбачає використання оптимізаційної моделі, цільовою функцією якої є максимальне прогнозне значення обраного підприємством показника ефективності ІД залежно від початкових витрат на реалізацію інноваційного проекту, на доповнення ресурсного інноваційного потенціалу до рівня, необхідного для впровадження обраного виду інновації та на підтримку стійкості системи, з урахуванням обмежень щодо: рівня інноваційної спроможності суб'єкта господарювання, який повинен бути не нижчим за існуючий; наявності та ступеня використання ресурсів, що повинен бути не нижчим від визначеного проектом; терміну окупності інвестицій у проект та інших критеріальних показників ефективності інвестиційних вкладень, що повинні бути не нижчими за рівень, допустимий для підприємства; межі прибутковості, що передбачає визначення явної та неявної складових; випередження зростання значення цільової функції порівняно із прирощенням її аргументу:

$$\begin{cases}
 Y = F(Z_{заг}) \rightarrow \max, \\
 \Delta F(Z_{заг}) \geq \Delta Z_{заг}, \\
 F_{1\text{ ІСП}_{np}}(Z_{заг}) \geq \text{ІСП}_0, \\
 0 \leq \sum_{i=1} Z_{np\ i} \leq Z_{\max}, \\
 F_{2\ T_i}(Z_{заг}) \leq T_{\max}, \\
 F_{3\ \Pi_{сум}}(Z_{заг}) \geq \Pi_{дон},
 \end{cases} \quad (1)$$

де Y – прогнозне значення загального показника, на збільшення якого спрямовано ІД у періоді; F – прогнозний функціонал дробово-лінійної функції впливу загальних витрат обраного інноваційного проекту на значення цільового показника; $Z_{заг}$ – загальні сумарні витрати на реалізацію обраного інноваційного проекту, що складаються з проектних витрат, витрат на доповнення інноваційного потенціалу до рівня, необхідного для впровадження обраного виду інновації та витрат на підтримку стійкості системи; $\Delta Z_{заг}$ – додаткові витрати підприємства під час упровадження інноваційного проекту; $Z_{\max}$ – максимально можливі витрати, виходячи з його рівня інноваційного потенціалу (ІП) та рівня інноваційних бізнес-можливостей (ІМ) у рамках збереження (або підвищення) запасу міцності СЕБП; ІСП_{np} , ІСП_0 – показники інноваційної спроможності за результатами та на початок упровадження інноваційного проекту відповідно; F_1 – функціонал залежності інноваційної спроможності від загальних витрат на впровадження проекту; T_i – час окупності обраного інноваційного проекту; F_2 – функціонал залежності часу окупності від витрат на впровадження проекту; $T_{\max}$ – максимально можливий час окупності інвестицій, виходячи із показників часу обігу власного капіталу, норми окупності, показника інфляційних очікувань тощо; $\Pi_{сум}$ – сумарний прибуток в явній та неявній складовій, що отримує підприємство від здійснення ІД в обраному напрямку; F_3 – функціонал залежності прибутку підприємства від загальних витрат на впровадження проекту; $\Pi_{дон}$ – мінімально можливе значення прибутку від упровадження певного виду інновацій; Z_i – загальні витрати на i -й проект.

Обґрунтовано змістовно-логічну сутність показника інноваційної спроможності підприємства (ІСП): визначено його як складну категорію, яка враховує стан наявної ресурсної бази, що обумовлює можливість її ефективного (щодо окремого інноваційного проекту) використання на підставі сталих гнучких зв'язків між усіма її складовими, що сформовані в системі менеджменту та спрямовані на управління всіма ресурсними підсистемами та їх елементами щодо ведення ІД з урахуванням обмежень щодо підвищення (або збереження) допустимого для підприємства рівня економічної безпеки.

У загальному вигляді інтегральний показник ІСП може бути поданий як функціонал визначених складових, що передбачає коригування частинних інтегральних показників на ваговий коефіцієнт залежно від виду інновацій:

$$ІСП = \alpha \cdot ІП + \beta \cdot ІМ + \gamma \cdot ЗМ, \quad (2)$$

де *ІП* – рівень ресурсного інноваційного потенціалу; *ІМ* – рівень бізнес-можливостей підприємства щодо впровадження інновацій; *ЗМ* – запас міцності системи економічної безпеки; α , β , γ – вагові коефіцієнти коригування.

Запропоновано методологічні засади оцінювання ІСП за видами інновацій, що базується на визначенні адитивного інтегрального показника й інтегрального показника, що враховує системні причинно-наслідкові взаємозв'язки ресурсного інноваційного потенціалу, інноваційних бізнес-можливостей (ІБМ), запасу міцності СЕБП й дозволяє визначити пріоритетний напрямок інноваційного розвитку підприємства. Виходячи з цього, процес оцінювання ІСП містить декілька основних етапів: визначення головних стратегічних показників розвитку підприємства; оцінювання існуючого рівня інноваційного потенціалу підприємства (ІПП) у розрізі його ресурсних складових; оцінювання бізнес-можливостей щодо реалізації ІПП; оцінювання досягнутого на певний момент рівня економічної безпеки та запасу міцності СЕБП; визначення впливу кожної частини (вагових коефіцієнтів) першого рівня декомпозиції ІСП; оцінювання інтегрального показника ІСП за кожним видом інноваційних змін; визначення рівня економічних показників оперативної діяльності; відбір та оцінювання інноваційних проектів, що дозволяють досягти допустимого рівня оперативних і стратегічних показників, виходячи з оціненого ІСП; коригування оцінки ІСП залежно від обраного інноваційного проекту з урахуванням взаємного впливу показників, що змінюються внаслідок реалізації певного проекту; оцінювання сумарних витрат щодо реалізації обраного інноваційного проекту з урахуванням витрат на проект, витрат на доформування ІПП та ІБМ підприємства до рівня, який забезпечує ефективне впровадження проекту, витрат на підтримку стійкості СЕБП (витрат на зменшення ризиків ІД підприємства за певним проектом); загальна прогнозна оцінка зміни ІСП під час реалізації певного інноваційного проекту; відбір певного інноваційного проекту.

За результатами експертного аналізу доведено наявність різниці в оцінці змістовного навантаження (різні значення α , β , γ) основних складових ІСП за окремими видами інновацій, а саме: продуктовими, процесними, організаційними та маркетинговими, що залежать від фінансово-економічного стану підприємства та умов його функціонування. Для оцінки кожної змістовної складової ІСП та зведення їх до узагальнювального показника побудовано трирівневу декомпозиційну модель та запро-

поновано матричний підхід для оцінки рівня ІСП за кожним видом інновацій. Фрагмент результатів обстеження 86 підприємств машинобудівної та хімічної галузей в оцінці рівня ІСП за показниками декомпозиційної моделі подано в табл. 2.

Таблиця 2

Оцінки інноваційної спроможності підприємств (фрагмент)

Показник				Машинобудування Харківської області					Хімічна промисловість Дніпропетровської області				
				ПАТ "ФЕД"	ПАТ "ХТЗ"	ПАТ "Харків- холод- маш"	...	У серед- ньому	ПрАТ "Ганза- Україна"	ПАТ "Дніпро- пласт- мас"	...	У серед- ньому	
Рівень ресурсного інноваційного потенціалу (ІП)	Продуктові інновації	Трудові ресурси	Наявність	0,0727	0,0833	0,0713	...	0,0747	0,0813	0,0852	...	0,0838	
			Ефективність	0,0178	0,0126	0,0099	...	0,0148	0,0269	0,0016	...	0,0107	
		Матеріальні ресурси	Наявність	0,1576	0,1662	0,1656	...	0,1526	0,2154	0,1762	...	0,1802	
			Ефективність	0,1172	0,0603	0,0775	...	0,0774	0,1954	0,1044	...	0,1145	
		Фінансові ресурси	Наявність	0,0146	0,0114	0,0079	...	0,0207	0,0111	0,0617	...	0,0397	
			Ефективність	0,0297	0	0	...	0,0101	0,0133	0	...	0,0044	
		Інформаційні ресурси	Наявність	0,0232	0,0061	0,0055	...	0,0102	0,0598	0,0098	...	0,0258	
			Ефективність	0,0137	0,0081	0,0088	...	0,0083	0,0024	0,0006	...	0,0014	
Інтегральний показник інноваційного потенціалу			Продуктові інновації	0,4465	0,348	0,3465	...	0,3687	0,6056	0,4395	...	0,4606	
			Процесні інновації	0,4095	0,305	0,3126	...	0,3292	0,5626	0,3627	...	0,3954	
			Організаційні інновації	0,359	0,2781	0,2395	...	0,2842	0,4314	0,234	...	0,3067	
			Маркетингові інновації	0,4053	0,2783	0,2588	...	0,3092	0,4398	0,3377	...	0,3585	
Рівень інноваційних бізнес-можливостей (ІМ)	Продуктові інновації	Показник майнового стану		0,0641	0,0625	0,0608	...	0,1099	0,2364	0,1368	...	0,1348	
		Операційний важіль		0,0708	0	0	...	0,0874	0,34	0	...	0,1133	
		Внутрішня норма доходності		0,1051	0	0	...	0,0449	0,0309	0	...	0,0103	
		Рівень відповідності організаційної структури		0,0622	0,0449	0,0444	...	0,0499	0,0644	0,0332	...	0,045	
Інтегральний показник ІБМ			Продуктові інновації	0,3022	0,1074	0,1052	...	0,2921	0,6717	0,1700	...	0,3034	
			Процесні інновації	0,3142	0,1035	0,1009	...	0,2907	0,6711	0,1444	...	0,2948	
			Організаційні інновації	0,3389	0,1309	0,1202	...	0,3051	0,6369	0,1764	...	0,3002	
			Маркетингові інновації	0,3247	0,1186	0,1095	...	0,2946	0,6144	0,1877	...	0,2928	
Запас міцності	Продуктові інновації	Економічна безпека	Поточна	0,7359	0,7337	0,7378	...	0,7833	0,9364	0,7315	...	0,8027	
			Мінімальна	0,2163	0,2161	0,2165	...	0,2203	0,248	0,231	...	0,2369	
Інтегральний показник запасу міцності			Продуктові інновації	0,5196	0,5176	0,5213	...	0,563	0,6884	0,5005	...	0,5658	
			Процесні інновації	0,5177	0,5282	0,5575	...	0,5712	0,6828	0,4716	...	0,5482	
			Організаційні інновації	0,5112	0,5298	0,5209	...	0,5561	0,6697	0,4622	...	0,5387	
			Маркетингові інновації	0,5285	0,5164	0,4982	...	0,5609	0,6691	0,4519	...	0,5393	
Інтегральні оцінки ІСП			Продуктові інновації	0,4172	0,3075	0,3117	...	0,3961	0,6741	0,3403	...	0,4412	
			Процесні інновації	0,4116	0,3036	0,3187	...	0,3924	0,6569	0,3023	...	0,4146	
			Організаційні інновації	0,4144	0,3298	0,3131	...	0,4030	0,6017	0,3074	...	0,3997	
			Маркетингові інновації	0,4170	0,2950	0,2844	...	0,3925	0,6112	0,2957	...	0,4016	

У п'ятому розділі – «Методичне обґрунтування оцінки інноваційної спроможності для організації ефективного управління витратами підприємства» – проведено структурування підходів до розуміння ІПП та обґрунтовано застосування в методиці оцінки ІСП ресурсного підходу.

Розроблені та практично апробовані методичні підходи до оцінки рівня ресурсного ІПП, що передбачають оцінку наявного інноваційного ресурсу підприємства та ефективності його використання за складовими: матеріальних ресурсів (*MP*), трудових ресурсів (*TP*), фінансових ресурсів (*ФP*) та інформаційно-інтелектуальних ресурсів (*IP*). При цьому оцінка організаційної компоненти, що характеризує здатність системи менеджменту щодо впровадження інновацій, входить до визначення ІБМ підприємства. Отже, визначати рівень ІПП пропонується за формулою

$$ІП = a \cdot TP + b \cdot MP + c \cdot \Phi P + d \cdot IP \quad (3)$$

де *a, b, c, d* – вагові коефіцієнти впливу рівня сформованості ІПП за кожною окремою складовою з урахуванням наявності та ефективності використання кожного виду ресурсу.

Оскільки розмежовані складові матеріального, фінансового, трудового та інформаційно-інтелектуального ресурсів ІПП у розрізі наявності та ефективності їх використання визначаються різними вимірниками, для узагальнення їх оцінки обрано метод нормування відповідно до еталонного значення кращого показника серед досліджених підприємств галузі.

Запропонований матричний підхід в оцінці кожної із частин інноваційного ресурсу дозволяє сформулювати як загальну матрицю, елементами якої є ресурсні складові ІПП, так і матрицю за кожним окремим видом ресурсу, що дає уявлення про накопичені можливості підприємства щодо втілення певного типу інноваційних впроваджень (процесних, продуктових, організаційних та маркетингових). Така матриця складається з елементів, які є розгорнутою характеристикою кожної з ресурсних складових, що дозволяє визначити показники, на підвищення яких має вплинути той чи інший інноваційний проект, та розробити сценарії розвитку подій у разі його реалізації з урахуванням загального підходу до відбору проектів. Надлишкові ресурси, не задіяні при цьому, повинні бути перерозподілені за іншими напрямками ІД завдяки реалізації підфункції алокаційного перерозподілу ресурсів загальної регуляторної функції в СУВІД. Це дозволяє розробити сценарії вибору напрямку інноваційного розвитку на підставі оцінки загальних витрат (до них відносять прямі й непрямі «системні» витрати на впровадження проекту).

Уточнено й розмежовано дефініції інноваційного ресурсного потенціалу та інноваційних бізнес-можливостей підприємства. Під інноваційними бізнес-можливостями розуміємо здатність системи його менеджменту ефективно використовувати ІПП для комерціалізації окремих інноваційних проектів і для здійснення загального процесу інноваційних перетворень, що визначають спосіб розвитку підприємства. Сутність інноваційних бізнес-можливостей полягає у визначенні фінансових можливостей, структури активів для ведення ІД та рівня відповідності організаційної структури підприємства обраному типу інноваційних змін:

$$IM = \varepsilon \cdot \Phi C + \varphi \cdot CB + \omega \cdot HD + \mu \cdot OC, \quad (4)$$

де ε , φ , ω , μ – вагові коефіцієнти; ΦC – узагальнювальний показник оцінки фінансового стану на момент впровадження інноваційного проекту; CB – ступінь операційного важеля, що характеризує структуру активів, яка склалась у попередньому періоді; HD – внутрішня норма дохідності (прибутковості), що характеризує ефективність використання активів підприємства; OC – показник рівня відповідності організаційної структури підприємства певному типу інноваційних змін.

У рамках апробації методики визначення інтегрального показника ІБМ підприємства було визначено перелік показників, що становлять інформаційну базу оцінювання та коефіцієнти їх значущості за видами інновацій. Обґрунтовано, що для цілей інформаційно-аналітичної підтримки управлінських рішень щодо впровадження інноваційних проектів доцільним є зіставлення ІБМ та ІПП як на галузевому, так і на рівні управління окремого підприємства (табл. 2). Оцінено та зіставлено рівень ІПП та ІБМ кожного з обстежених підприємств за запропонованою методикою та зроблено узагальнення за галузями (рис. 6) і на регіональному рівні.

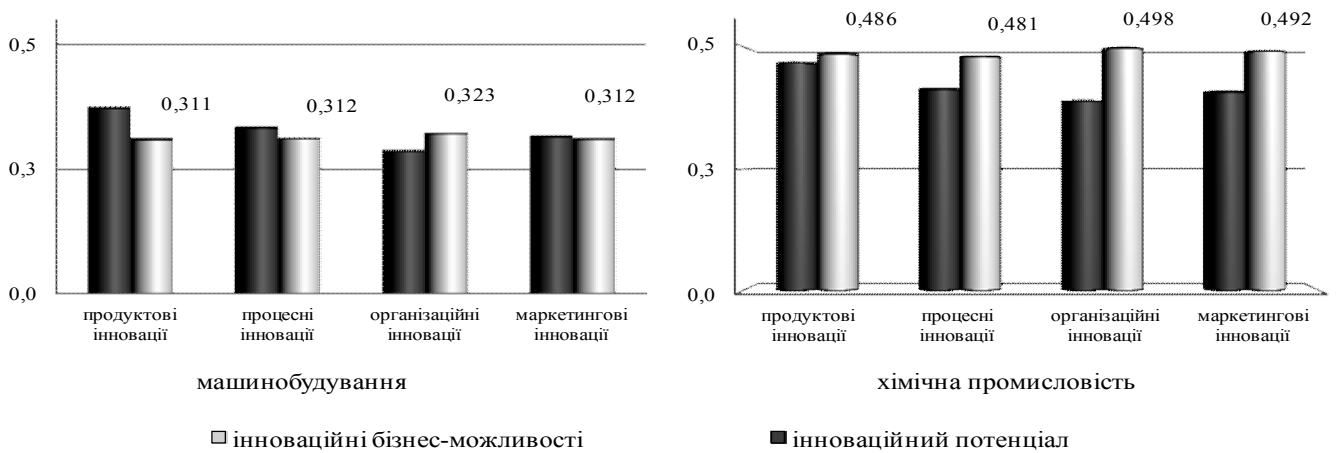

Рис. 6. Значення інтегральних показників рівнів ІБМ та ІПП за галузями та видами інновацій

Зазначено, що підприємства хімічної промисловості мають ІБМ, більші за ІПП, що свідчить про наявні умови та можливості щодо швидкого відтворення інноваційних процесів. За період 2008–2013 рр. підприємства машинобудування в середньому мають різне домінування залежно від видів інновацій, тому рішення про обрання певного виду інноваційних перетворень та напрямку інноваційного розвитку повинно ґрунтуватися на ретельному аналізі та відборі типу інноваційних перетворень, від чого прямо залежить ефективність витрат, спрямованих на реалізацію інноваційних проектів за видами інновацій.

Економічну безпеку підприємства розуміємо як відсутність загроз його існуванню та фінансово-господарської діяльності, тому інформаційною основою для кількісного визначення показників економічної безпеки є визначення рівня таких загроз. Отже, ефективність функціонування СЕБП під час впровадження інновацій полягає у створенні сприятливих умов діяльності підприємства шляхом зменшення руйнівного впливу з боку носіїв загроз зовнішнього та внутрішнього середовища і залежить від спрямування достатнього обсягу витрат на забезпечення стійкості цієї системи. Таким чином, стійкість СЕБП може бути охарактеризована запасом її

міцності, який запропоновано визначати як різницю між значенням досягнутого та мінімального рівнів економічної безпеки суб'єкта:

$$\begin{cases} ES_c = 1 - \sum_{i=1}^n TR_i \cdot \omega_i \\ TR_i = InTR_i \cdot PoTR_i \\ 3M = ES_c - ES_{min} \end{cases} \quad (5)$$

де ES_c та ES_{min} – досягнутий та мінімальний рівні економічної безпеки відповідно; TR_i – обсяг i -ї загрози, $i = [1; n]$, n – кількість аналізованих видів загроз економічній безпеці, $n = 6$; ω_i – коефіцієнт значущості i -ї загрози економічній безпеці; $InTR_i$ – вплив i -ї загрози на фінансово-господарську діяльність підприємства; $PoTR_i$ – імовірність реалізації i -ї загрози; $3M$ – запас міцності СЕБП.

Відмінність розроблених підходів до визначення інтегрованого показника рівня економічної безпеки підприємства (ЕБП) полягає в тому, що вони враховують особливості процесів комерціалізації інноваційних перетворень за видами інновацій. Запропонована методика базується на розмежуванні загроз безпеки діяльності за окремими стадіями процесу господарської діяльності, що мають визначальне значення для кожного типу інноваційних упроваджень, а саме: загрози, що виникають у процесі постачання, виробництва та реалізації інноваційного продукту, та внутрішні загрози, пов'язані з опором змінам усередині системи менеджменту.

Запропоновано враховувати загрози, диференційовані за двома критеріями: 1) сферою походження загроз (внутрішні загрози фінансово-господарській діяльності та зовнішні загрози від несприятливих змін зовнішнього середовища); 2) сферою спрямування загроз (загрози процесам постачання, виробництва, збуту виготовленої продукції). Оцінка впливу загрози визначається як відносне зниження рівня ЕБП унаслідок максимального прояву відповідної загрози з урахуванням ймовірності їх прояву під час ІД. Для визначення результативного показника за кожним дослідженим підприємством нормування показників здійснювалося з урахуванням вагових коефіцієнтів (що визначені на основі експертного аналізу). Вплив загроз на загальну систему ЕБП за галузями та видами інновацій відрізняється, що повинно бути враховано під час визначення запасу міцності при впровадженні інновацій на підприємстві (рис. 7).

За результатами кластерного аналізу обґрунтовано інтервали вербально-числової шкали економічної безпеки в розрізі кожного виду інноваційних впроваджень, які використано для експериментальної перевірки гіпотези щодо взаємозв'язку між економічною безпекою та інноваційною активністю підприємств. Структура дослідженої сукупності підприємств за виділеними рівнями інноваційної активності та рівнями економічної безпеки (табл. 3) засвідчує, що саме системна інноваційна діяльність забезпечує високий рівень економічної безпеки.

У шостому розділі – «Управління витратами на інноваційну діяльність в контексті економічної безпеки» – запропоновано структурування процесу відбору виду інноваційних упроваджень, за яким формування портфеля інноваційних проектів та визначення обсягів і напрямків фінансування ІД має відбуватися з урахуванням критеріальних решіток відбору, що забезпечує переведення характеристик загального стану системи управління ІД на рівень,

визначений підприємством як бажаний, за результатами впровадження певних інноваційних проектів у періоді.

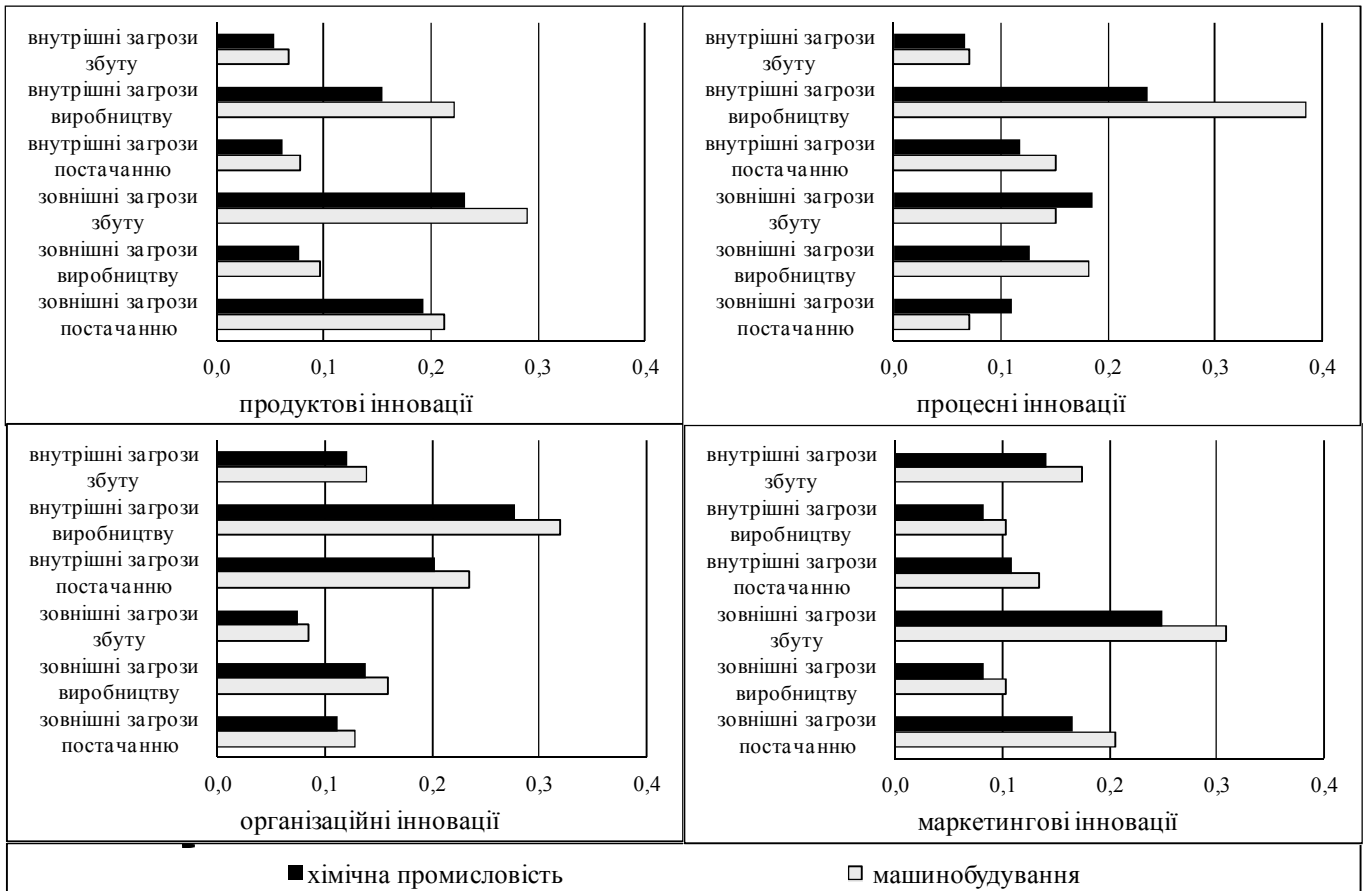

Рис. 7. Середні значення показників впливу загроз на СЕБП під час здійснення інноваційної діяльності промисловими підприємствами окремих галузей

Таблиця 3

Розподіл підприємств за рівнями інноваційної активності та рівнями економічної безпеки

Рівень економічної безпеки		Рівень інноваційної активності		
Вербальні терми	Межі інтервалу (на прикладі продуктивних інновацій)	Відсутня інноваційна діяльність	Несистематична інноваційна діяльність	Систематична інноваційна діяльність
Дуже високий	[0,9026; 1,0000]	-	9,52 %	90,48 %
Високий	[0,8630; 0,9026]	-	25,00 %	75,00 %
Середній	[0,8412; 0,8630]	50,00 %	50,00 %	-
Низький	[0,7581; 0,8412]	68,42 %	15,79 %	15,79 %
Дуже низький	[0,0000; 0,7581]	73,91 %	26,09 %	-

Відбір до впровадження інноваційних проектів зі сформованого портфеля за видами інноваційних перетворень запропоновано здійснювати на підставі сценарного моделювання з урахуванням ретроспективного аналізу спрямування векторального впливу між множинами показників, що формують ІСП на другому та третьому рівнях декомпозиції. Приклад застосування сценарного підходу в оцінці можливої зміни ресурсної складової інноваційного потенціалу наведений на рис. 8.

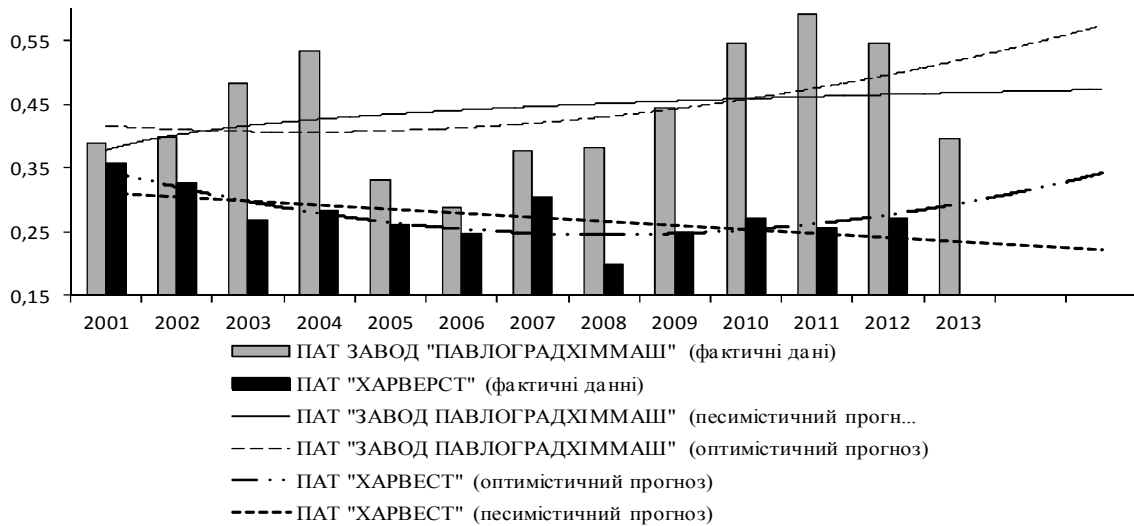

Рис. 8. Результати прогнозування зміни інноваційного потенціалу окремих досліджених підприємств (на прикладі продуктивних інновацій)

Для детального розроблення сценаріїв упровадження інноваційних проектів, визначення напрямків та обсягів спрямування витрат у СУВІД та прогнозування результатів їх впливу на загальний рівень ІСП за всіма її складовими доцільним, за результатами апробації, здійсненої в дисертаційному дослідженні, вважається застосування прогнозних моделей, що враховують загальний взаємний вплив множин змістовних складових ІСП під час упровадження певного інноваційного проекту.

З метою первинної оцінки такого впливу доцільне застосування моделей канонічного аналізу, що апробовано та дозволило виявити взаємний вплив множин показників, які характеризують наявність системних причинно-наслідкових взаємозв'язків ІПП та ІБМ. Пояснення дисперсії однієї множини на основі отриманих канонічних змінних значень показників іншої множини достатнє не в усіх випадках. Використовуючи значення показників запасу міцності системи економічної безпеки, можна пояснити лише 17,58 % дисперсії змінних, що становлять ІПП та 9,45 % дисперсії показників ІБМ для продуктивних інновацій (табл. 4).

Таблиця 4

Статистична оцінка взаємозв'язку складових інноваційної спроможності за видами інновацій (фрагмент)

Вид інновацій	Складова інноваційної спроможності	Пояснена дисперсія	Спільна надмірність	Коефіцієнт канонічної кореляції
Продуктивні інновації	Вплив запасу міцності (ЗМ) системи економічної безпеки на ІП			
	ЗМ	100,00 %	90,33 %	0,97906
	ІП	19,22 %	17,58 %	
	Вплив запасу міцності системи (ЗМ) економічної безпеки на ІМ підприємства			
	ЗМ	100,00 %	36,51 %	0,68208
ІМ	29,06 %	9,45 %		

Виявлені якості властиві складовим інноваційної спроможності незалежно від виду інновацій (для процесних, організаційних та маркетингових інновацій – 15,26 % та 9,13 %, 19,48 % та 9,18 %, 18,14 % та 9,94 % відповідно).

На формування запасу міцності системи економічної безпеки інноваційний потенціал має істотно більший вплив: застосовуючи одержані рівняння канонічного аналізу на основі значень показників інноваційного потенціалу, можна пояснити

понад 89 % мінливості інтегрального показника запасу міцності СЕБП.

Оскільки канонічним моделям властиві високі значення коефіцієнтів канонічної кореляції, обґрунтованим є висновок про існування статистично значущого зв'язку між змінними, проте інтегральний показник ІБМ не може бути оцінений на основі показника інноваційного потенціалу (і навпаки) з високим рівнем достовірності оцінки. Отже, результати проведеного канонічного аналізу обґрунтовують необхідність урахування взаємозв'язків між показниками першого рівня декомпозиції під час розроблення прогнозів зміни ІСП.

Застосування моделей канонічного аналізу в статистиці для ретроспективного аналізу ІСП виявило певні обмеження їх використання. Так, побудовані на основі часових рядів статистичні моделі незалежно від їх виду не можуть характеризуватися високими показниками достовірності прогнозу, оскільки не враховують впливу широкого кола латентних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища економічних систем. За результатами розрахунків найвищі дескриптивні якості властиві моделям поліноміальної апроксимації, проте навіть ці моделі не надають достовірних прогнозних результатів, а лише дозволяють визначити додаткові ефекти, що виникають у процесі комерціалізації певних інноваційних проектів (рис. 9).

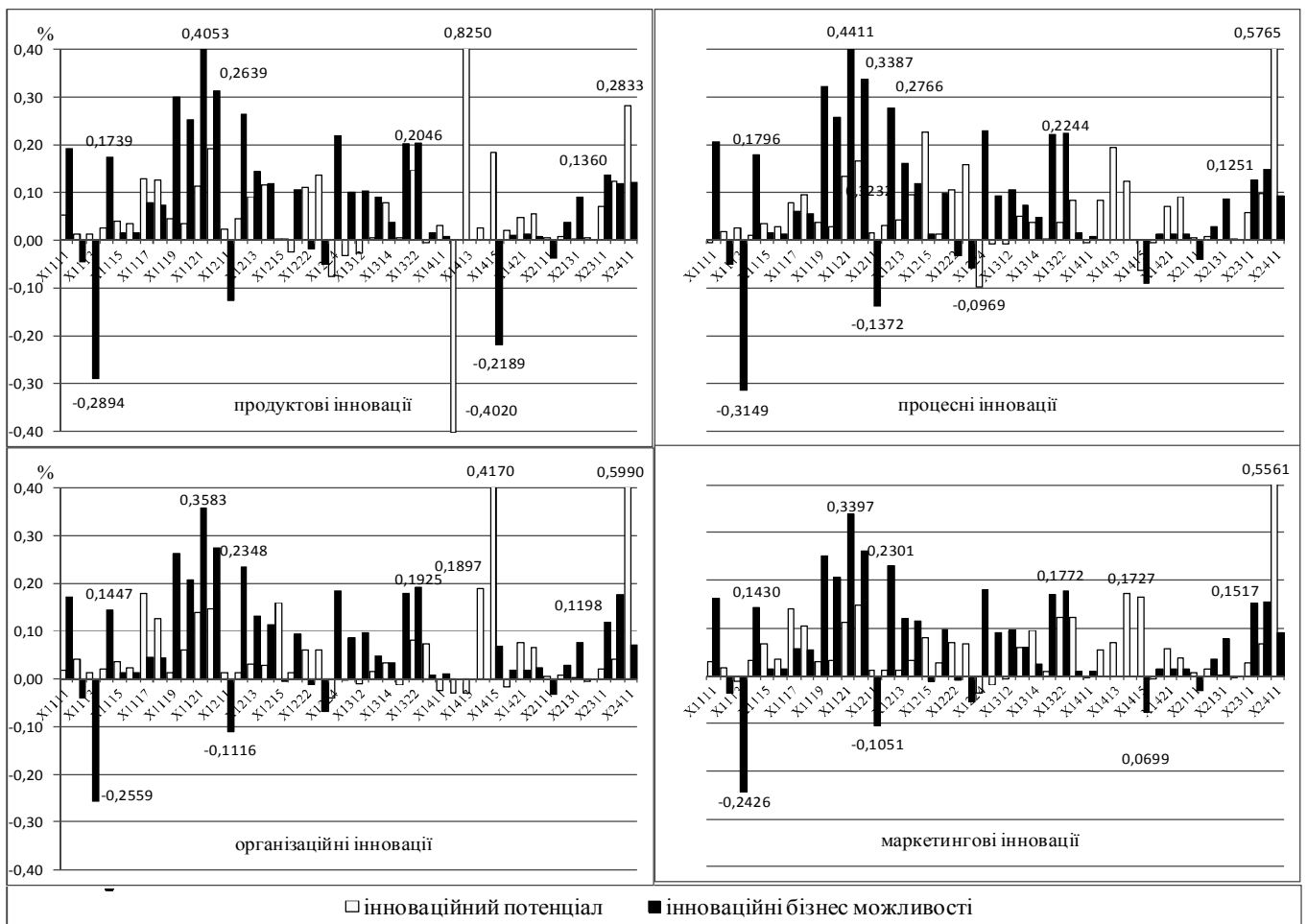

Рис. 9. Показники взаємозв'язаного впливу факторів інноваційної спроможності

На підтвердження цього висновку побудовані моделі прогнозування рівня ІСП, що базується на визначенні зміни компонентів ІСП у статистиці й динаміці (фрагмент – у табл. 5).

Прогноз зміни інноваційної спроможності за статичною й динамічною моделями (на прикладі продуктивних інновацій)

Фактор інноваційної спроможності	Зміна фактору, %	Прогноз зміни на основі статичної моделі			Прогноз зміни на основі динамічної моделі			
		ІП, %	ІМ, %	ІСП, %	ІП, %	ІМ, %	ІСП, %	
Коефіцієнт укомплектованості кадрами	X_{1111}	3	0,044	-	0,020	0,205	0,576	0,280
Продуктивність праці	X_{1121}	10	0,352	-	0,140	1,499	4,053	1,970
Коефіцієнт придатності основних засобів	X_{1211}	15	0,578	-	0,230	0,931	-1,873	-0,270
Матеріаловіддача	X_{1222}	15	0,945	-	0,370	2,600	-0,272	0,920
Коефіцієнт автономії	X_{1312}	15	0,573	-	0,220	0,158	1,566	0,590
Рентабельність активів	X_{1321}	10	0,533	-	0,210	0,590	2,028	0,920
Частка витрат на НДКР	X_{1416}	30	1,080	-	0,420	1,680	0,324	0,760
Продуктивність інформації	X_{1421}	5	0,130	-	0,050	0,368	0,060	0,160
Операційний важель	X_{2211}	10	-	3,400	1,160	0,052	3,400	1,180
Рентабельність продукції	X_{2321}	15	-	2,145	0,730	1,840	3,916	2,050

Для детального розроблення сценаріїв упровадження інноваційних проектів, визначення напрямків та обсягів спрямування витрат у СУВІД та прогнозування наслідків їх впливу на загальний рівень ІСП за всіма її складовими, особливо рівнем ІПП, доцільним (за результатами апробації) вважаємо застосування методу нейромережевого прогнозування (рис. 10).

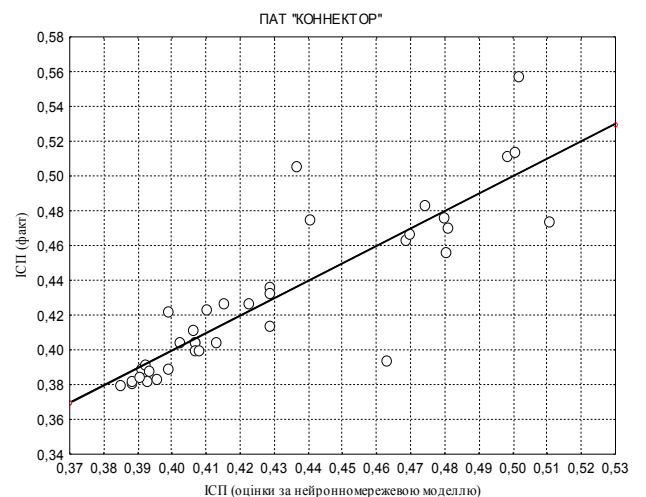
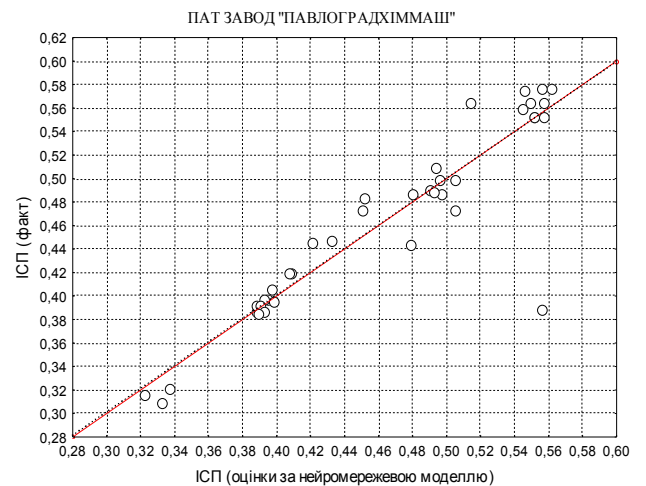
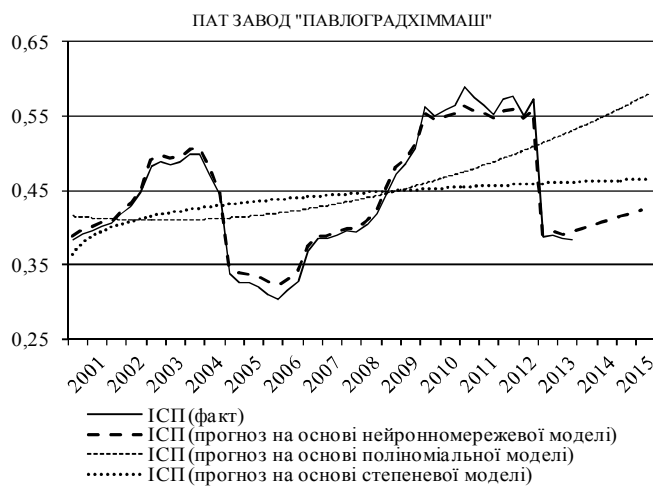

Рис. 10. Результати прогнозування інноваційної спроможності окремих досліджених підприємств (на прикладі продуктивних інновацій)

Використання означеного інструментарію базується на здатності нейромережових моделей вирішувати неформалізовані завдання врахування впливу різних видів інновацій на інноваційний потенціал підприємства та інноваційні бізнес-можливості в короткочасній перспективі та є ефективним інструментом прогнозування розвитку інноваційної спроможності економічних систем різного рівня, що дає змогу обґрунтувати визначення спрямування та обсягу витрат інноваційної діяльності для підвищення ефективності їх використання.

ВИСНОВКИ

Представлені в дисертаційній роботі наукові й практичні результати проведеного дослідження дозволили вирішити проблему організації ефективного управління витратами інноваційної діяльності підприємства на підставі визначення інноваційної спроможності суб'єкта господарювання з урахуванням проблеми забезпечення економічної безпеки інноваційних процесів. Основні наукові та практичні здобутки, що містять елементи наукової новизни, дали можливість сформулювати такі наукові результати, зробити висновки та надати рекомендації щодо їх практичного застосування.

1. На підставі аналізу основних парадигм економічного дослідження з використанням методології міжпарадигмального синтезу визначено площину науково-параметричного базису отримання знання онтологічного рівня з вирішення проблеми організації ефективного управління витратами інноваційної діяльності підприємства в контексті врахування необхідності економічної безпеки, що має базуватися на окремих положеннях системної, синергетичної, інституціональної та інформаційної парадигм дослідження.

2. Сформовано концептуальну основу отримання знання інструментального і практичного рівнів з вирішення проблеми ефективного функціонування СУВІД та СЕБП у рамках загальної архітектури системи менеджменту підприємства.

3. Проаналізовано та структуровано підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства, що дало можливість уточнити та розширити змістовне тлумачення означеної дефініції як комплексної категорії, що містить декілька різновагомих для певного підприємства у різні часові проміжки частин. Так, логіко-змістовна сутність дефініції «економічна безпека» полягає у визначенні її як комплексної категорії, що характеризує допустимий рівень наявних загроз у поєднанні взаємообумовлених складових: стану ресурсного потенціалу підприємства (стала складова), здатності системи менеджменту протидіяти впливу деструктивних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища в процесі управління (динамічна складова), можливостей реалізації інноваційної стратегії підприємства щодо впливу на існуючі подразники та формування сприятливих умов функціонування суб'єкта господарювання у майбутніх періодах (динамічна складова).

Розширено категоріальний контент системи економічної безпеки, зокрема запропоновано використання показника запасу міцності СЕБП як індикатора її стійкості, що характеризує здатність та ефективність виконання функцій захисту інноваційних процесів суб'єктів господарювання.

4. На основі логіко-змістовного аналізу сутності та ролі СЕБП визначено принципів основи побудови теоретико-методологічного базису механізму функціонування системи в межах ризономічної організації її структурних компонентів для здійснення розширеного функціонального впливу як усередині системи, так і в межах інших предметно-орієнтованих систем управління та обґрунтовано механізм її функціонування. Уточнено алгоритм функціонування механізму СЕБП щодо захисту процесу інноваційної діяльності підприємства, який на відміну від існуючих ґрунтується на розширенні функціонального впливу СЕБП на інші підсистеми менеджменту з виокремленням особливого завдання щодо формування проактивної стратегії, спрямованої на створення безпечних умов функціонування СУВІД у майбутніх періодах.

5. Проведено систематизацію підходів до визначення понять «інновація» та «інноваційна діяльність», що дало можливість уточнити визначення «інноваційної діяльності», яке на відміну від існуючих підкреслює визначальну роль дифузійних процесів інформаційних ресурсів під час їх споживання. З метою уточнення об'єктної площини спрямування управлінського впливу в системі інноваційної діяльності підприємства сформовано класифікатор інноваційних упроваджень, що враховує цілі, завдання й методи організації інноваційних процесів суб'єктів господарської діяльності.

6. Оцінено стан та перспективи розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств і сформовано кластери рівня інноваційної активності підприємств за регіональним та галузевим аспектами, що дало підґрунтя для формування вибірки досліджуваних підприємств. Проведений аналіз динаміки зміни обсягів та джерел фінансування інноваційних перетворень в економіці країни дозволив сформувати методичні підходи до оцінки ефективності витрат на інноваційну діяльність із визначенням частки капіталізованих витрат і врахуванням часового лага впливу на загальні результати діяльності.

7. Сформовано методологічні підходи до визначення об'єктів управлінського впливу в СУВІД, проведено їх розрізнення з об'єктною площиною системи бухгалтерського обліку, обґрунтовано можливість вартісної оцінки витрат у розрізі витрат окремих видів інноваційних упроваджень.

8. На підставі експертної оцінки сформовано та проранжовано сукупність методологічного базису властивостей СУВІД стратегічного рівня, які повинні бути враховані під час її організації та функціонування на підприємстві. З метою уточнення базових основ формування механізму СУВІД зіставлено завдання, функції, методи та моделі стратегічного та оперативного горизонту управлінського впливу. Зокрема, уточнено функціональний вплив СУВІД оперативного рівня шляхом додання до існуючих базових функцій регуляторної функції, у підфункціях самоорганізації й алокаційного перерозподілу витрат, а також функції інформаційного моніторингу.

9. Для забезпечення ефективного управління витратами інноваційної діяльності розроблено методологічні підходи до обрання пріоритетного напрямку інноваційного розвитку та визначення обсягу витрат на стратегічному та оперативному рівнях, на підґрунті визначення інноваційної спроможності підприємства.

10. З метою врахування аспектів економічної безпеки суб'єкта господарювання розширено та уточнено категоріальний контент інноваційного потенціалу та ін-

новаційних бізнес-можливостей (ІБМ) шляхом уведення комплексної категорії інноваційної спроможності підприємства (ІСП), що тлумачиться як стан наявної ресурсної бази, що обумовлює можливість її ефективного (щодо окремого інноваційного проекту) використання на підставі сталих гнучких зв'язків між усіма її складовими, що сформовані в системі менеджменту та спрямовані на управління всіма ресурсними підсистемами та їх елементами щодо ведення інноваційної діяльності з урахуванням обмежень щодо підвищення (або збереження) допустимого для підприємства рівня економічної безпеки. Побудовано детермінально-критеріальну трирівневу модель інтегральної оцінки ІСП за складовими: інноваційного потенціалу (ІПП), ІБМ та запасу міцності СЕБП. За результатами аналізу обстеження думок експертних груп зроблено висновок про різну вагову значущість означених компонент для визначення ІСП за різними видами інновацій.

11. Запропоновані та практично апробовані методичні рекомендації щодо оцінки рівня ІСП на підставі визначення адитивного інтегрального показника й інтегрального показника, що враховує системні причинно-наслідкові взаємозв'язки ІПП, ІБМ, запасу міцності СЕБП й дозволяє визначити пріоритетний напрямок інноваційного розвитку суб'єкта господарювання.

12. Розроблено науково-методичні рекомендації щодо матричної оцінки ІПП на основі побудови матриці узагальнення матеріально-інтелектуальних компонентів у рамках ресурсного підходу та проведено практичну апробацію запропонованої методики на підприємствах машинобудівної, металургійної та хімічної галузей.

13. Обґрунтовано та доведено до практичного застосування методичні рекомендації щодо оцінки бізнес-можливостей підприємства на підставі побудови матрично-когнітивної оцінки фінансово-ресурсних можливостей, відповідності сформованої структури майнового стану та організаційних властивостей системи менеджменту підприємства щодо впровадження різних типів інновацій. Розроблено адитивну модель впливу означених компонентів на інтегральний показник бізнес-можливостей підприємства та стан його інноваційного потенціалу.

14. Надано методично обґрунтовані рекомендації щодо визначення запасу міцності в СЕБП через оцінку ймовірності та сили прояву деструктивних чинників з боку носіїв загроз зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства, за видами та змістом господарської діяльності, що коригують із певними типами інноваційних перетворень.

15. На підставі структуризації та аналізу процесу обрання напрямку інноваційної діяльності суб'єкта господарювання та визначення загального обсягу витрат у періоді обґрунтовано висновок, що управління в СУВІД оперативного рівня має бути реалізоване в рамках проектного управління. Такий підхід дозволяє визначити характеристики застосування критеріальної решітки відбору виду інноваційних перетворень на підставі врахування показника ІСП, максимально допустимого рівня витрат на інноваційні процеси в періоді та загальних стратегічних цілей інноваційного розвитку підприємства. Формування портфеля інновацій повинно здійснюватися з урахуванням прямих витрат на реалізацію проекту та непрямих (системних) витрат, спрямованих на підтримку (або збільшення) рівня ІСП в наступних періодах діяльності.

16. Запропоновано та практично апробовано використання сценарного моделювання з урахуванням ретроспективного аналізу взаємного впливу між множинами показників, на основі канонічного аналізу взаємовпливу показників, що змінюються за результатами впровадження певних інноваційних проектів.

17. Для детального розроблення сценаріїв упровадження інноваційних проектів, визначення напрямків та обсягів спрямування витрат у СУВІД та прогнозування результатів їх впливу на загальний рівень ІСП за всіма її складовими доцільним, за результатами апробації, вважається застосування методів і технологій нейромережевого прогнозування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Одноосібні монографії

1. Лабунська С. В. Управління витратами інноваційної діяльності підприємства: методологія та практика : монографія / С. В. Лабунська. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 352 с. (20,5 друк. арк.)

Розділи у колективних монографіях

1. Лабунська С. В. Перспективи управлінського обліку: організаційно-економічний механізм як основа ефективної операційної діяльності підприємства: монографія / С. В. Лабунська, Ю. Д. Маляревський, Л. В. Безкоровайна. – Харків : Вид-во ХНЕУ, 2008. – 164 с. *Особисто авторові належать: п. 1.3 «Роль управлінського обліку в забезпеченні ефективної операційної діяльності підприємства» (с. 46–51) та п. 3.1 «Визначення та обґрунтування напрямків управління витратами підприємства з метою досягнення запланованих результатів діяльності підприємства» (с. 93–111).*

2. Лабунська С. В. Управління економічною безпекою зовнішньоекономічної діяльності підприємства: обліково-аналітичні аспекти : монографія / С. В. Лабунська, Ю. Д. Маляревський, С. В. Прокопшина. – Харків : Вид-во ХНЕУ, 2009. – 160 с. *Особисто авторові належать: п. 2.3 «Оцінка економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства» (с. 89–98) та п. 3.2 «Організація обліково-аналітичної складової системи управління економічною безпекою зовнішньоекономічної діяльності» (с. 109–120).*

3. Лабунська С. В. Теоретичні та методичні засади управління економічною безпекою промислового підприємства / С. В. Лабунська, В. М. Онегіна, О. В. Прокопшина // Ліберманівські читання: економічна спадщина та сучасні проблеми : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. С. Пономаренка, д-ра екон. наук, проф. М. О. Кизима, канд. екон. наук, доц. О. Г. Зими. – Х. : ФОП Лібуркіна Л. М.; ВД «ІНЖЕК», 2009. – С. 274–285. *Особисто автором запропоновані методологічні підходи до оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств.*

4. Лабунська С. В. Розбудова стратегічного управлінського обліку як інформаційного забезпечення вибору стратегії інноваційного розвитку підприємства / Ю. Д. Маляревський, С. В. Лабунська // Розвиток теоретико-методологічних засад обліку, аналізу, контролю і аудиту : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. А. Пилипенка та канд. екон. наук, проф. Г. Ф. Азаренкова. – Х. : ФОП Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2012. – С. 193–202. *Особисто автором запропоновано пі-*

доходи до вибору напрямку спрямування витрат інноваційної діяльності на підставі оцінки інформаційного ресурсу, що формується в системі стратегічного управлінського обліку підприємства.

5. Лабунська С. В. Формування обліково-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку підприємства : монографія / С. В. Лабунська, Н. В. Курган. – Харків : Вид-во ХНЕУ, 2013. – 248 с. *Особисто авторів належать: п. 1.3 «Вимоги до інформаційного забезпечення господарської діяльності підприємства для продукування інноваційного розвитку» (с. 33–46); п. 2.4 «Стратегічний управлінський облік інноваційних проектів виробничого підприємства» (с. 88–100); п. 3.1 «Визначення стратегії інноваційного розвитку на основі даних стратегічного управлінського обліку інноваційного потенціалу підприємства» (с. 103–127); п. 3.3 «Організація обліково-аналітичної роботи центрів управління інноваційним розвитком підприємства» (с. 140–157).*

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Лабунська С. В. Проблеми оцінки ефективності прийняття економічних рішень з урахуванням інноваційних аспектів діяльності підприємства / С. В. Лабунська, А. О. Дмитревська // Економіка розвитку. – 2005. – № 2 (34). – С. 60–63. *Особисто авторів належить розмежування економічних ефектів за часом прояву в процесі комерціалізації інноваційних проектів.*

2. Безкоравайна Л. В. Методичні рекомендації щодо планування обсягу виробництва та собівартості одиниці продукції / Л. В. Безкоравайна, С. В. Лабунська, Л. М. Малярець // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2005. – № 11. – С. 21–31. *Особисто авторів належить обґрунтування розмежування витрат на капіталомісткі та вичерпані для оцінки їх впливу щодо формування маржинального доходу підприємства.*

3. Лабунська С. В. Проблеми формування підсистеми управлінського обліку на підприємстві / С. В. Лабунська, І. О. Басова // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2006. – Вип. 13 (1). – С. 19–22. *Особисто автором сформовано підходи до узгодження систем фінансового та управлінського обліку підприємства для формування інформаційного ресурсу підприємства для прийняття управлінських рішень.*

4. Лабунська С. В. Проблеми калькулювання собівартості готової продукції / С. В. Лабунська, І. О. Басова // Економіка розвитку. – 2006. – № 2 (38). – С. 99–103. *Особисто авторів належать методологічні підходи до розмежування витрат та видатків підприємства із взаємоузгодженням інформаційного відображення в економічній та бухгалтерській звітності.*

5. Лабунська С. В. Дослідження сутності інновацій з позиції забезпечення конкурентоспроможності й економічної ефективності діяльності підприємства / С. В. Лабунська, Н. В. Солянік // Економіка розвитку. – 2006. – № 3 (39). – С. 56–59. *Особисто авторів належать підходи до визначення загального доходу підприємства під час упровадження інновацій упродовж життєвого циклу її комерціалізації.*

6. Лабунская С. В. Особенности количественного определения уровня внутренних угроз экономической безопасности деятельности предприятия / С. В. Лабунская, Е. В. Прокопишина // Бизнес Информ. – 2007. – № 11. – С. 97–102.

Особисто автором обґрунтовано підходи щодо ймовірнісної оцінки прояву загроз операційної діяльності підприємства.

7. Лабунська С. В. Сутність та особливості підприємств інноваційного типу розвитку як ринкових лідерів сучасної економіки / С. В. Лабунська, Н. В. Курган // Економіка розвитку. – 2009. – № 3 (51). – С. 50–54. *Особисто авторові належать підходи до розмежування підприємств, що впроваджують інноваційні перетворення на основі комерціалізації інновацій за різними стадіями життєвого циклу.*

8. Маляревский Ю. Д. Проблема оценки информационно-интеллектуальных аспектов деятельности предприятий инновационного типа развития / Ю. Д. Маляревский, С. В. Лабунская, Н. В. Курган // Бизнес Информ. – 2007. – № 8 (338). – С. 17–27. *Особисто автором розроблені підходи до визнання об'єктами управлінського впливу в системі менеджменту підприємства нематеріальних активів, що визначаються як видатки в системі бухгалтерського обліку підприємства.*

9. Лабунська С. В. Вдосконалення агрегованих управлінських показників системи інформаційного забезпечення підприємства інноваційного типу розвитку / С. В. Лабунська, Н. В. Курган // Бізнес Інформ. – 2009. – № 12 (2). – С. 141–145. *Особисто автором запропоновано підходи формування комплексної оцінки інтелектуально-інформаційного ресурсу інноваційного потенціалу підприємств інноваційного типу розвитку.*

10. Лабунська С. В. Методологічне забезпечення управління господарською діяльністю підприємств інноваційного типу розвитку / С. В. Лабунська, Н. В. Курган // Управління розвитком. – 2010. – № 6 (82). – С. 125–134. *Особисто авторові належить розроблення методичних підходів щодо вибору стратегій інноваційного розвитку підприємств.*

11. Лабунська С. В. Інформаційне забезпечення управління додатковими ефектами систематичної інноваційної діяльності підприємства / С. В. Лабунська, Н. В. Курган // Економіка розвитку. – 2011. – № 2 (58). – С. 95–98. *Особисто автором запропоновані методологічні підходи до оцінки витрат інноваційної діяльності підприємства на підставі оцінки його інноваційної спроможності з урахуванням компоненти економічної безпеки суб'єкта.*

12. Лабунская С. В. Проблемы учета в управлении затратами предприятия с целью повышения экономической безопасности / С. В. Лабунская, А. С. Осыка // Бизнес Информ. – 2011. – № 2 (2). – С. 96–98. *Особисто автором запропоновані методологічні підходи до оцінки витрат інноваційної діяльності підприємства на підставі оцінки його інноваційної спроможності з урахуванням компоненти економічної безпеки суб'єкта.*

13. Лабунська С. В. Підходи до побудови системи управління витратами інноваційної діяльності підприємства / С. В. Лабунська // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 9, Ч. 1. – С. 189–192.

14. Лабунська С. В. Концептуальні підходи до оцінки інноваційної спроможності підприємств / С. В. Лабунська // Управління розвитком. – 2011. – № 21 (118). – С. 84–89.

15. Лабунська С. В. Підхід щодо формування показника інноваційної спроможності в загальній системі економічної безпеки підприємства / С. В. Лабунська //

Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 39. – С. 55–59.

16. Лабунська С. В. Інноваційна діяльність підприємства як фактор ризику та умова зміцнення його економічної безпеки / С. В. Лабунська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. – Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2012. – № 725. – С. 297–304.

17. Лабунська С. В. Специфічні задачі обліку в системі управління економічною безпекою інноваційної діяльності підприємства (мова оригіналу – англ.) / С. В. Лабунська, О. В. Прокопшина // Економіка розвитку. – 2012. – № 2 (62). – С. 103–109. *Особисто автором розроблені підходи до формування інформаційного ресурсу оцінки запасу стійкості системи економічної безпеки підприємства. (Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз: Index Copernicus Journals Master List (Польща, <http://www.indexcopernicus.com/>), Російський індекс наукового цитування РІНЦ (Росія, <http://elibrary.ru/>) та міжнародних баз реферування: Directory of Open Access Journals DOAJ (США, <http://www.doaj.org/>), WorldCat (<http://www.worldcat.org/>) та ін.).*

18. Лабунська С. В. Гносеологічні основи економічних досліджень. Проблеми управління інноваційними витратами підприємства / С. В. Лабунська // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр.; Харківський держ. ун-т харчування та торгівлі. – Харків, 2012. – Вип. 1 (15), Ч. 2. – С. 128–142.

19. Лабунська С. В. Формування методологічної та онтологічної парадигм управління інноваційною діяльністю підприємства / С. В. Лабунська // Бизнес Информ. – 2012. – № 11. – С. 68–71. *(Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз: Index Copernicus Journals Master List (Польща, <http://www.indexcopernicus.com/>), Російський індекс наукового цитування РІНЦ (Росія, <http://elibrary.ru/>)).*

20. Лабунская С. В. Комплексная оценка и анализ инновационного потенциала промышленных предприятий / С. В. Лабунская // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 3. – С. 102–112. *(Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз: Index Copernicus Journals Master List (Польща, <http://www.indexcopernicus.com/>), Російський індекс наукового цитування РІНЦ (Росія, <http://elibrary.ru/>) та міжнародних баз реферування: Directory of Open Access Journals DOAJ (США, <http://www.doaj.org/>), Research Bible (Японія, <http://www.researchbib.com/>), Google Академія (<http://scholar.google.com.ua/>) та ін.).*

21. Лабунська С. В. Використання моделей канонічного кореляційного аналізу під час оцінки інноваційної спроможності суб'єктів господарювання / С. В. Лабунська // Моделювання регіональної економіки: збірник наукових праць. – Івано-Франківськ : Плай, 2014. – № 1 (23). – С. 40–50.

22. Лабунська С. В. Методологічні підходи до оцінювання та аналізу впливу взаємопов'язаних факторів на інноваційну спроможність підприємства (мова оригіналу – англ.) / С. В. Лабунська // Економіка розвитку. – 2014. – № 4 (72). – С. 105–110. *(Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз: Index Copernicus Journals Master List (Польща, <http://www.indexcopernicus.com/>), Російський індекс наукового цитування РІНЦ (Росія, <http://elibrary.ru/>) та міжнародних баз реферування: Directory of Open Access Journals DOAJ (США, <http://www.doaj.org/>), Ulrichsweb Global Serials Directory (США, <http://ulrichsweb.serialssolutions.com/>) та ін.).*

23. Лабунська С. В. Концепція побудови системи економічної безпеки підприємства в процесі інноваційної діяльності / С. В. Лабунська // Проблеми економіки. – 2014. – №4. – С. 282–289. *(Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз: Index Copernicus Journals Master List (Польща, <http://www.indexcopernicus.com/>), Російський індекс наукового цитування РІНЦ (Росія, <http://elibrary.ru/>) та міжнародних баз реферування: Directory*

of Open Access Journals DOAJ (США, <http://www.doaj.org/>), Research Bible (Японія, <http://www.researchbib.com/>), Google Академія (<http://scholar.google.com.ua>) та ін.).

24. Лабунська С. В. Розвиток методологічних основ класифікації інновацій в системі управління витратами інноваційної діяльності підприємства / С. В. Лабунська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 9. – С. 74–78.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

1. Лабунская С. В. Моделирование взаимосвязи между инновационной активностью и экономической безопасностью предприятия / С. В. Лабунська, Е. В. Прокопишина // Актуальные проблемы управления экономикой региона: сборник научных статей. – СПб. : Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет (Російська Федерація). – 2012. – С. 193–198. (ISSN 2304-926X). *Особисто автором формалізована та доведена гіпотеза про наявність і форму взаємозв'язку між рівнем інноваційності підприємства та рівнем його економічної безпеки.*

2. Labunska S. The Theoretical Fundamentals and Methodical Approaches to Economic Safety Assessment of Innovations to Foreign Markets / S. Labunska, O. Dorokhov, O. Prokopishyna // Economic thought and practice (periodical of the university of Dubrovnik, Хорватія). – 2013. – № 1. – Р. 221–234. (ISSN 1330-1039). *Особисто автором проаналізована національна інноваційна система та запропоновані підходи до оцінки економічної безпеки діяльності підприємств на зарубіжних ринках.*

Матеріали наукових конференцій та інші видання

1. Лабунська С. В. Впровадження інновацій як засіб підвищення рівня економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства / С. В. Лабунська, О. В. Прокопишина // Економічні проблеми інноваційно-структурних перетворень в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 7–8 жовтня 2005 р.). – Х. : Вид-во ХНЕУ, 2005. – С. 125 – 126. *Особисто авторові належать підходи до оцінки ролі інновацій як інструментарію підвищення конкурентоспроможності підприємств та джерела додаткових ризиків його діяльності.*

2. Лабунська С. В. Проблеми використання даних управлінського обліку для оцінки дійсних витрат підприємства / С. В. Лабунська, І. О. Басова // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: традиції, проблеми, перспективи : збірник тез доповідей учасників IV Міжвузівської наукової конференції (м. Київ, 28 березня 2006 р.). – К. : Державна академія статистики, обліку і аудиту Держкомстату України, 2006. – С. 114–116. *Особисто автором запропоновано підходи до ідентифікації та оцінки витрат у системі управління витратами підприємства.*

3. Лабунська С. В. Проблеми узгодження оцінки дійсних витрат в управлінському та фінансовому обліку підприємства / С. В. Лабунська, І. О. Басова // Міжнародні тенденції розвитку бухгалтерського обліку і аудиту та перспективи для України : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19 травня 2006 р.). – Київ: Вид-во КНЕУ, 2006. – С. 89–91. *Особисто автором розроблені підходи до розмежування та уточнення оцінки дійсних зазначених витрат за певним проектом з узгодженням даних управлінського та фінансового обліку.*

4. Лабунська С. В. Моделювання управління інноваційними витратами підприємства в системі економічної безпеки підприємства / С. В. Лабунська // Інноваційне забезпечення економічного розвитку регіону : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю від дня заснування кафедри фінансів, банківської справи та державного управління ПолНТУ (м. Полтава, 25–27 травня 2011 р.). – Полтава : ПолНТУ, 2011. – С. 138–139.

5. Лабунська С. В. Підходи до управління витратами в системі економічної безпеки підприємства / С. В. Лабунська // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 19–20 травня 2011 р.). – Харків : ХНЕУ, 2011. – С. 87–89.

6. Лабунська С. В. Проблеми оцінки інноваційної спроможності в системі економічної безпеки підприємства / С. В. Лабунська // Сучасні проблеми економіки та менеджменту : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10–12 листопада 2011 р.). – Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2011. – С. 232–233.

7. Лабунська С. В. Сучасні підходи щодо формування правового забезпечення стимулювання інноваційного розвитку вітчизняних підприємств / С. В. Лабунська // Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 червня 2011 р.) / ред. кол.: С. М. Прилипко, Ю. Є. Атаманова, Д. В. Задихайло. – Х. : ФІНН, 2011. – с. 149–155.

8. Лабунська С. В. Сутність, причини та наслідки часової і просторової обмеженості системи управління витратами інноваційної діяльності / С. В. Лабунська // Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – С. 168–169.

9. Лабунська С. В. Інноваційна діяльність як умова ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства / С. В. Лабунська // Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8–9 листопада 2012 р.). – Харків : ФОП Александра К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2012. – С. 61–73.

10. Labunska S. Crisis Of Innovation Activity in Ukraine: Tendencies, Challenges and Management Decisions / S. Labunska, O. Prokopishyna // 9th international ASECU conference on “Systemic Economic Crisis: Current Issues and Perspectives”: Ss Cyril and Methodius University in Skopje, 30–31 May, 2013, Skopje, Former Yugoslav Republic of Macedonia (Республіка Македонія), 2013. *Особисто авторові належить ретроспективний аналіз взаємозв'язку між основними показниками конкурентоспроможності та інноваційності вітчизняної економіки (за даними Всесвітнього економічного форуму) та сформовані підходи до оцінки інноваційної спроможності суб'єктів господарювання.*

11. Labunska S. V. Neural network models for forecasting industrial enterprises innovation capacity / S. V. Labunska // Modern problems of regional development : collection of scientific articles published on the results of the International scientific and practic-

al conference, October 27–28, 2014. – Academic publishing house of the agricultural university Plovdiv, Bulgaria (Болгарія). – 2014. – Vol. 1. – P. 235–239.

12. Лабунська С. В. Методологічні основи формування системи економічної безпеки інноваційно активного підприємства / С. В. Лабунська // Реформування економіки України: ефективне виробництво, конкурентні регіони, макроекономічна рівновага : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30–31 жовтня 2014 р.) / ред. кол. : А. Б. Кондрашихін та ін.; МОН України, Нац. гірн. ун-т. – Дніпропетровськ : НГУ, 2014. – С. 128–131.

АНОТАЦІЯ

Лабунська С. В. Методологічні засади управління витратами інноваційної діяльності підприємства: аспекти економічної безпеки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Сумський державний університет, Суми, 2015.

Дисертацію присвячено розробленню теоретичних і методологічних положень та практичних рекомендацій щодо управління витратами інноваційної діяльності (УВІД) промислових підприємств на підставі визначення інноваційної спроможності та забезпечення економічної безпеки інноваційних процесів. Оцінено стан та перспективи розвитку інноваційної діяльності (ІД) вітчизняних підприємств та сформовано кластери рівня інноваційної активності підприємств за регіональним та галузевим аспектами.

Сформовано концептуальну основу отримання знання інструментального та практичного рівнів з вирішення проблеми ефективного функціонування систем УВІД та економічної безпеки підприємств (ЕБП) у рамках загальної архітектури системи менеджменту підприємства.

Розширене змістовне тлумачення поняття ЕБП, уточнено поняття ІД. Розширено та уточнено категоріальний контент інноваційного потенціалу та інноваційних бізнес-можливостей шляхом уведення комплексної категорії інноваційної спроможності підприємства. Розроблено науково-методичні рекомендації щодо матричної оцінки інноваційного потенціалу, бізнес-можливостей та запасу міцності в системі економічної безпеки. Визначено принципові основи побудови теоретико-методологічного базису механізму функціонування системи ЕБП у межах ризико-економічної організації її структурних компонентів.

Сформовано методологічні підходи до визначення об'єктів управлінського впливу в системі УВІД, проведено їх розрізнення з об'єктною площиною системи бухгалтерського обліку, обґрунтовано можливість вартісної оцінки витрат у розрізі витрат окремих видів інноваційних упроваджень. На підставі структуризації та аналізу процесу вибору напрямку ІД та визначення загального обсягу витрат ІД у періоді обґрунтовано висновок, що управління в системі УВІД оперативного рівня має бути реалізоване в рамках проектного управління.

Ключові слова: інноваційна діяльність, економічна безпека підприємства, витрати, управління витратами інноваційної діяльності, проектний менеджмент.

АННОТАЦИЯ

Лабунская С. В. Методологические основы управления затратами инновационной деятельности предприятия: аспекты экономической безопасности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Сумский государственный университет, Сумы, 2015.

Диссертация посвящена разработке теоретических и методологических положений и практических рекомендаций по управлению затратами инновационной деятельности (УЗИД) промышленных предприятий на основании определения инновационной способности и обеспечения экономической безопасности инновационных процессов. Оценены состояние и перспективы развития инновационной деятельности (ИД) отечественных предприятий и сформированы кластеры уровня инновационной активности предприятий по региональному и отраслевому аспектам.

Сформирована концептуальная основа получения знания инструментального и практического уровней по решению проблемы эффективного функционирования систем УЗИД и экономической безопасности предприятий (ЭБП) в рамках общей архитектуры системы менеджмента предприятия.

Расширено содержательное толкование понятия ЭБП, уточнено понятие ИД. Расширено и уточнено категориальный контент инновационного потенциала и инновационных бизнес-возможностей путем введения комплексной категории инновационной способности предприятия. Разработаны научно-методические рекомендации по матричной оценке инновационного потенциала, бизнес-возможностей и запаса прочности в системе экономической безопасности. Определены принципиальные основы построения теоретико-методологического базиса механизма функционирования системы ЭБП в пределах ризономичной организации ее структурных компонентов.

Сформированы методологические подходы к определению объектов управленческого воздействия в системе УЗИД, проведено их разграничение по объектной плоскости системы бухгалтерского учета, обоснована возможность стоимостной оценки затрат в разрезе затрат отдельных видов инновационных проектов. На основании структуризации и анализа процесса выбора направления ИД и определения общего объема расходов ИД в периоде обоснован вывод, что управление в системе УЗИД оперативного уровня должно быть реализовано в рамках проектного управления.

Ключевые слова: инновационная деятельность, экономическая безопасность предприятия, затраты, управление затратами инновационной деятельности, проектный менеджмент.

SUMMARY

Labunska S. V. Methodological principles of company innovation cost management: aspects of economic safety. – Manuscript.

Thesis to gain a doctoral degree in economic sciences of specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by types of economic activity). – Sumy State University, Sumy, 2015.

The thesis is devoted to development of theoretical and methodological positions and practical recommendations on cost management innovation of industrial activities on the basis of the definition of innovation capacity and ensuring economic security innovation processes. In order to determine the plane of the subject study assessed the status and prospects of innovation of domestic enterprises and formed clusters of innovation in the enterprises on a regional and sectoral aspect.

The conceptual basis for obtaining knowledge and practical tool to address the problem of efficient operation of cost management innovation and economic security businesses was formed within the overall system architecture management.

Approaches to the definition of economic security were analyzed and structured, making it possible to clarify and expand meaningful interpretation of the definition as complex category which includes several parts of equal influence for a company in different time together characterizing acceptable level of existing threats combined interdependent components: the state of the resource potential of the company, the ability of the management system to counteract the destructive influence of external and internal environment factors, feasibility of innovative enterprise strategy to influence the existing stimuli and creating an enabling environment functioning entity in future periods. The content of categorical system of economic security was enhanced; in particular, thesis suggested the implementation of level of a company safety margin as an indicator of stability that characterizes the ability and effectiveness of the security management of a company's innovative processes.

The principals of theoretical and methodological basis of the operating mechanism were identified within special organization of its structural components based on logical and meaningful analysis of the nature and role of the system of economic security for the implementation of the extended functional influence both within the system and within other object-oriented systems management, the mechanism and its functioning was developed and grounded. The functioning algorithm of the system of economic security was specified to protect a company's innovation process, which, unlike the existing ones, is based on expanding the functional impact on other subsystems of economic security management of distinguishing a particular problem on the formation of a proactive strategy that aims to create a safe environment management system innovation in future periods.

The systematized approach to the definition of "innovation" and "innovation activity" was developed and proposed, that make it possible to clarify the definition of "innovation", which in contrast to the existing stresses is the crucial role of diffusion processes information resources during consumption. In order to clarify the object plane direction of impact management system innovation company formed classifier innovative implementations that take into account the objectives, goals and methods of innovation processes of economic activity.

State and perspectives of innovation of internal enterprises were reviewed, and based on the results of such analysis the innovation clusters of enterprises on a regional and sectoral aspect were formed. The conducted analysis of the dynamics of changes in the scope and funding of innovative transformations in the economy allowed forming methodological approaches to evaluating the effectiveness of innovation expenditures considering the capitalized costs rate and the time lag effect on overall performance.

Methodological approaches to determination of management objects in the management costs of innovation were formed, held their distinction from the object plane of accounting, valuation reasonable opportunity costs in terms of the cost of certain types of innovative implementations. To ensure effective cost management innovation developed methodological approaches to the election priority innovative development and definition of expenditure at the strategic and operational levels to determine the grounds innovative capacity of the company.

To take into account aspects of company economic security the categorical content of innovative potential and innovative business opportunities was expanded and updated by introducing a comprehensive category of enterprise innovation capability, based on the built three-level model of integrated assessment of enterprise innovation capability by components: innovative potential, innovative business opportunities and stock the strength of the economic security of the system. The guidelines were proposed and practically tested for assessing the level of innovation capacity on the basis of the definition of the integral indicator to determine the priority area of company innovation development.

Based on the analysis and structuring the selection process towards innovation entity and determining total expenditure in the period it was reasonably concluded that cost management innovation operational level must be implemented within the framework of project management. This approach allows the use of criteria to determine the characteristics of the lattice type selection of innovative transformations under consideration indicator of innovation capacity, the maximum permissible level of spending on innovation processes in the period and overall strategic goals of innovative development company. A portfolio of innovation should take into account the direct costs of the project and indirect costs, aimed at supporting (or increase) the level of innovation capacity in these periods of activity.

The implementation of scenario modeling was proposed and practically tested, based on a retrospective analysis of the mutual influence between sets of indicators of canonical analysis of interference parameters that change the results of the implementation of certain innovative projects. For detailed design scenarios implementing innovative projects to identify areas and volumes orientation costs in the management of innovation and cost forecasting results of their impact on the overall innovation capability of enterprise in all its components, the implementation of neural network forecasting methods and techniques was grounded and suggested based on the results of testing.

Keywords: innovation, economic security, cost, expense management innovation, project management.

Підписано до друку 10.04.2015.
Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9. Тираж 100 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.